

Ivan Grafenauer:

Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini.

(Donesek k zgodovini slovenskega naglasa).

Mnogo se je že pisalo o nemških tujkah in izposojenkah v slovenščini; zlasti Miklosich in Štrekelj sta razložila izvor nebroju iz nemščine izposojenih naših besed. Vendar pa se nihče izmed raziskovavcev ni lotil razmerja med nemškim in slovenskim naglasom v teh izposojenkah, dasi bi nam to razmerje v zvezi z drugimi glasoslovnimi pojavi moglo morda odpreti — dasi le skozi ozko razo — pogled v razvoj slovenskega naglaševanja. Zato sem se namenil, da opozorim na problem, ki bi ga mogli s temeljitim nadaljnjim študijem, če že ne rešiti, pa vsaj nekoliko osvetliti.

Razlog temu, da se omejujem na izposojenke iz nemščine, je ta, ker vemo o kvantiteti in o njenem razvoju v nemščini več kot o istih pojavih v drugih jezikih in pričakujem radi tega od študije izposojenk iz nemščine že v začetku nekaj uspehov.¹

Problemi, ki naj bi se rešili s primerjanjem nemškega in slovenskega naglasa v naših izposojenkah iz nemščine, so sledeči:

1. Ali je v času, ko so se začele sprejemati izposojenke iz nemščine v slovenščino, še deloval zakon o premikanju prvotnega potisnjenega (geschleift) naglasa na naslednji zlog (*stanû* shr. *stána*; *plamên* shr. *plämên*) ali ne več?

2. Ali je slovenski dolgi potegnjeni naglas za prvotni potegnjeni (gestoßen) naglas (*kopósa*., sl. *kráva*, sh. *krāva*) ostanek iz pradavnine ali se je razvil na novo iz kratkega potisnjenega naglasa, kakršnega ima srbohrvaščina in ž njo vred vzhodnoštajerska narečja s prekmurščino?

3. Če je drugo res, kdaj se je izvršil prehod od kratkega potisnjenege k dolgemu potegnjenemu naglasu?

Drugo vprašanje smo imeli že od Škrabčevih² in Valjavčevih³ časov za rešeno v zmislu Valjavčevega pravila da se je prvotni potegnjeni (dolgi in kratki) naglas povsod izpremenil v kratkega potisnjenege, a ostal tak samo v enozložnicah in v končnih zlogih, v nezadnjem odprtem zlogu pa se je zopet izpremenil v dolgega potegnjenega, v nezadnjem zaprtem pa v dolgega potisnjenege (Rad, 132, str. 120). Tudi *Paul Diels*, ki se je lotil odgovora na tretje vprašanje, je storil to na podlagi Valjavčevih tez; poskusil je dognati v prvi razpravi svojih „*Studien zur slavischen Betonung*“ v *Archiv f. sl. Phil.* XXXI (1910), str. 1—29, iz naglasnih znamenj pri Dalmatinu, Kastelcu, Japlju, Kūzmicsu in o. Rogeriju, ali se je ohranilo pri njih še staro naglaševanje (brāta); razen pri Kūzmicsu, ki pozna tako naglaševanje brez vsakega dvoma, je slutil njegove sledove tudi še pri Rogeriju (o. c., str. 28—29). A že naslednje leto je sklepal *Anton Breznik* na podlagi vzajemnosti češke in slovenske kvantitete, ki jo je *Diels* pokazal v drugi razpravi svojih „*Studien*“ (*Arch. f. sl. Phil.* XXXI, str. 68—82), da mora imeti ta vzajemnost (č. *sláma*, *slamník*, *slamnice*: slov. *sláma*, *slāmnik*, *slāmnica*) svoj vir v predčeško-slovenski dobi, radi česar splošno mnenje, da se je slovenska dolžina razvila šele zopet iz skrajšanega vokala (torej iz *brāta*, *bāba*), ne more biti pravilno; slovenska dolžina da je tako stara kot češka (*Arch. f. sl. Ph.* XXXII (1911), str. 407.). To mnenje je pridržal dr. Breznik tudi v prvi izdaji svoje „*Slovenske slovnice*“ (1916, § 55, str. 42): „Ta naglasna vrsta ima že iz praslovanščine potegnjen (bodisi dolg ali kratek) naglas na tem mestu.“ V drugi izdaji (1921) je to mnenje opustil: „Kratek je bil nekdaž ta naglas tudi v slovenščini; ohranil se je še v vzhodnoštajerskih narečjih, n. pr. *bāba*, *žāba*“ (t. j. *bāba*, *žāba*) (§ 48, I., a, op. 1. str. 36.); storil je to pač, da ne bi nasprotoval tezam v moji „*Kratki zgodovini slovenskega slovstva*“, str. 10.; popolne gotovosti si namreč doslej ne more prisvajati niti Valjavčevo niti prvotno Breznikovo mnenje; Valjavčevo ima samo to pred-

nost, da se je splošneje priznalo, točnega dokaza namreč tudi zanje nismo imeli. Mogoče nam bodo vprašanje nekoliko bolj pojasnile nemške izposojenke.

Nemščina in vsi germanski jeziki naglašujejo, kakor znano, skoro izključno korenske zloge besed; to naglaševanje se je razvilo že v pragermanščini, dasi ne v njenih najstarejših časih, ampak v precej pozni dobi njenega razvoja, kar izpričuje tzv. Vernerjev zakon ali gramatična premena $\pi\alpha\tau\acute{\eta}\rho$: got. fadar, stvn. fater v nasprotju s: $\varphi\alpha\tau\acute{\eta}\rho$ (stsl. *bratrъ*): got. *brōþar* stvn. *bruodar*). Prim. W. Wilmanns, *Deutsche Grammatik* I.² 1897, str. 391. sl.

Pri tem pozna nemščina še danes kakor v nekdanjih časih kratke in dolge naglašene zloge, kratke in dolge nenaglašene zloge — dasi teh zdaj dosti manj kot pa nekaj — dočim današnja slovenščina razen v poslednjih zlogih ne pozna več kratkih naglasov razen pri polglasniku in reduciranem *e*-ju (Breznik, *Slov. slovnica*,² § 53, a, str. 39), sicer pa samo še v nekaterih narečjih. Nasprotno pa nemško naglaševanje ne pozna več stare indoevropske razlike med potisnjenim in potegnjenim naglasom (gestoßen: ', geschleift: ~), ki je delovala sicer še v pragermanščini v zakonih o končnih vokalih (Wilmanns I.² str. 320—321; Dr. Hans Naumann, *Althochdeutsche Grammatik, Sammlung Göschen* 727, 1914, str. 54—59), a je pozneje čisto izginila. Podobno razlikovanje se je sicer pojavilo še pozneje zopet tu in tam v narečjih, n. pr. v novem srednjefranskem narečju (Dr. Rich. Loewe: *Germanische Sprachwissenschaft* I. *Einleitung u. Lautlehre*, str. 34., prim. Wilmanns, I.² str. 393. sl.), a ni dobilo nikdar splošne veljave. Nemški naglas ima in je imel (če se ne oziramo na stavčni naglas) največ podobnosti z našim potisnjenim naglasom.

Naglas, s katerim so se sprejemale izposojenke iz nemškega v slovenščino, je bil pač tak, da je bil naglasu izvirnih besed čim najbolj podoben, potemtakem potisnjen, dolg ali pa kratek, kakor v originalu. Nadaljnji razvoj naglasa pa se je vršil potem po slovenskih jezikovnih zakonih.

Ako pregledamo slovenske izposojenke iz nemščine glede njihovega razmerja do nemške kvantitete, vidimo v glavnem sledeče skupine:

A. Nemški dolgi zlogi: slovenski $\sim$ (srvn. *līm*: slov. *līm*; stvn. *wīsa*: slov. *vīža*).

B. Nemški kratki zlogi: I. slov. $\sim$ v edinem zlogu, slov. $\sim$ v odprtih neposlednjih zlogih (stvn. *scaf-ffes*: *škāf*, *škāfa*; stvn. srvn. *nunne*: *nūna*); II. slov. $\sim$ z zaprtih zlogih in mlajših izposojenkah (stvn. *faccala*, srvn. *vackele*, *vackel*: *bākla*; nvn. *Hitze*: (*h*)*īca*).

V tej vrsti si hočemo ogledati zglede.

A. Nemški dolgi zlog: slovenski $\sim$.

a) Enozložnice (prim. slovenske besede pri Valjavcu „Glavne točke o naglasu književne slovenštine,“ Rad. jsl. ak. 132., str. 189. sl.):

V osnovi je nemški *â*: slov. *â*: *drât*, *dratû*, žica; Pl(eteršnik) I. 168: nvn. *Draht*, srvn. stvn. *drât*, -tes prvotno ‚sukana nit‘ (etim. stvn. *drâjan* ‚drehen‘), Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 4. verb. Aufl., Straßburg, 1889, str. 58. Prim. slov. *dręta*. — *mâl*, *malu*, Pl. I. 544; naglas po Valjavcu (o. c. 196) *malû*, *malâ*, *malôvi*, *malê*; Pl. *katere malî*; Pl. I. 313 *kmâlu*: stvn. *mâl*, -es, srvn. *mâl* prv. ‚*Zeichen, Merkmal, Fleck*‘, odtod stvn. *mâlen* prv. ‚*mit einem Mal versehen*‘ in slov. izposojenka 1. *mâl* Pl. I. c.), potem *Zeitpunkt*‘, -*mal*‘, nazadnje ‚*Essenszeit, Mahlzeit*‘ Kluge⁴, str. 220, 221 (*Mal* — *mal*), 219 (*Mahl*). Ta izposojenka je očitno zelo stara, t. j. iz staronemške dobe, in sicer radi stalne zveze z davno izgubljenim zaimkom *s*, *sega*, *sih*: do *seyga mal* (stiški rokopis), pa tudi, ker se je stvaril ž njo časovni prislov *kmâlu* (srvn. *ze mâl*), ki mu skoro nimamo nadomestila. — *mâr*, *mâri* (adv.) Pl. I. 550, 551: stvn. *mâri* adj. (srvn. *maere*) ‚bekannt, berühmt, lieb, von Wert‘, srvn. *unmaere* ‚unlieb, unwert, gering geachtet, zu schlecht, zuwieder, gleichgiltig‘, Lexer, Mittelhochdeutsches Taschenbuch, 6. Aufl. Leipzig 1901., str. 156, 301; Kluge⁴, 223 (*Märchen*). Ena najstarejših izposojenk radi staronemške oblike (*mâri*) in radi množine iz-

peljank: *marljiv, marljivost, marljivec, nemáren, nêmar, mârrikaj, mârrikaj* itd. itd., *mârati* (shr. *mâriti, mârîm*). — *trâm, trâma, tramû*, „stropni brun“, Pl. II 681: stvn. srvn. *trâm*, nv. *Trambaum*.

V osnovi je stvn. (srvn.) *i*: slov. *i*: *flîs, flîsa* kor. (gl. Gutsman, 500): stvn. *fliz* (izgov. *flîß*) -es m., srvn. *vliz* -es m., nv. *Fleiß*; Kluge⁴, 88. Prim. še *flîsati se* (Gutsman, 500): stvn. *flizzan*, srvn. *vlizen*, in *flîsæk* adj. indecl., srvn. *vlizic, vlizec*, Lexer⁶, 346. Kluge, 88. — *lîm, lîma*, klej⁴. Pl. I, 519.: stvn. srvn. *lîm*, -es, Kluge⁴, 208. Prim. *lîmati*, Pl. I, 519.: stvn. srvn. *lîmen*., Lexer⁶, 148. — *nîd, nîda* kor. „zavist“ (Gutsman, 199): stvn. *nîd*, -es, srvn. *nît, -des*, Haß, Zorn, Neid⁴, Kluge⁴, 245. Prim. *nîdati* kor. (Gutsman 199): srvn. *niden*, Lexer⁶, 176. in *nîdæk* (Gutsman, 527): srvn. *nîdic, nîdec*, Lexer⁶, ib. — *glîh* adj. (Pl. I. 217): stvn. *gilth*, srvn. *gelich(e), glich* Kluge⁴, 116, Lexer⁶, 65. Prim. *glîha* (moja gliha): stvn. *mîn gilihho*, srvn. *mîn geliche; glihati*: srvn. *gelichen* ibid. —

V osnovi je stvn. *û* (iu): slov. *û*: *rût, rûta* (mlajše *rôvt*) Pl. II. 446, 440: stvn. *riuti, Riut* (Kos, Gradivo II. št. 505., str. 394.), srvn. *riute* (v zvezah tudi *rût* — n. pr. *rûtel, riutel*,: otka), nv. *Gereut* (*Kreut*) in kor. bav. *Raut* (iz *rût*); prim. srvn. *riuten* „ausreuten, roden“; omenjavanju *u* in *iu* gl. Wilmanns I.² § 213, str. 272—273. — Prim. lastno ime *Rûtar* in splošno ime (mlajše) *rôvtar*, novonemško lastno ime *Rauter* (*rovt* je iz prve dobe diftongiranja vokala *û* v *au* preko *ou*, kar se je pričelo v 12. stol. Wilmanns I.² § 215, str. 274.).

V osnovi je stvn. *ô*: slov. *ô*: *trôšt* stiški rokopis: stvn. srvn. *trôst, -es* „Trost, Hilfe, Schutz, Zuversicht, Vertrauen“ (prim. stiš. rok. „yno nas trost: et spes nostra) Kluge⁴ 360. Prim. *trôštati, trôštar*: stvn. *trôsten, trôstâri*, srvn. *trôsten, troesten, troestaere, -er*. Kluge⁴ ib., Lexer⁶ 273. —

V osnovi je stv. *uô* (iz germ., oz. tudi še zapadno germ. *o*): slov. *ô*: *pôb, pôba* (zilj. *pûâb*). Pl. II. 67., *pôba* (Pl. II. Dodatki VIII. imenovalnik): srvn. *buobe*, stvn.* *buobo* Kluge⁴ 44. Izpeljanka *pôbič, pôbæc*, v nar. pesmih, Pl. II. 68.

V osnovi je zap.-germ. *ê* (stvn. *ea, ia, ie*), srvn. *ie*: slov. *ê*: *krêg* Hader, Zank Pl. I. 461.: srvn. *kriec, -ges*

,Anstrengung, Streben nach etwas', potem ,Widerstreben, Widerstand, Wortstreit, Zwist, Kampf; stvn. *chrég* ,pertinacia', *widarkrégi* ,controversia.' *widarkriegelin* ,obstinatus,' Kluge⁴ 190. Prim. *krêgati se*, *krêganje*, Pl. ib.: srvn. *kriegen* med drugim tudi ,mit Worten streiten, zanken, disputieren' Lexer⁶ 133. —

V osnovi je stvn. *au*, *ou*: slov. *o*: *rôp*, *rôpa* Pl. 438.: stvn. *roub*, *-es*, srvn. *roub*, *-bes*. Kluge⁴ 273; *rôpati*, *rôpar*, i. dr., najbrž izpeljanki od *rôp*, ne posebni izposojenki (radi *p*, intervokalni nemški *b* je dal v slov. *b*); novejši izposojenki sta *râubar* (*Raubar*), *râvati*, o katerih naglasu pozneje.

b Večzložnice:

1. Samostalniki a-jevske sklanjatve:

V osnovi je stn. *â*: slov. *â*: *gnâda* milost, Pl. I. 220, stiš. in cel. rokopis: stvn. *ginâda*, srvn. *genâde*, *gnâde*, Kluge⁴ 118.; izpeljanka *gnâdljiv*. — *krâma*, ,Kram, Kramware', kor. tudi ,stojnica', Pl. I. 456, *krâm* Pl. ib.: srvn. *krâm*, *-es*, ,ausgespanntes Tuch, Zeltdecke', posebno ,Bedachung eines Kramstandes, potem ,Krambude' sama (ki se pa zove tudi *krâme* f.), potem ,Handelsgeschäft, Ware', Kluge⁴ 186. Prim. *krâmar* (shrv. *krâmâr*, *kramâra*): srvn. *krâmaere* (iz *krâmârî*) — *lâva* f. kor. (Pl. I. 502 ima besedo iz Štaj., a ji je dal napačen naglas: *lâva*) ,tiefe sumpfige Stelle neben einem Flusse oder in einem vertrockneten Flußbette'; pri Zilji ,luža', ,Lache, Pfütze', dočim je *ûža* (luža) ,cestno blato': srvn. *laewe* (iz *lâwe*), *lâw*, *lâ* ,Lache, Sumpf, Sumpfwiese', LTw⁶, 139, 142., kor. nem. *laue* f. ,kleine Lache, wie sie sich namentlich an den Ufern eines Baches oder Flusses bildet'; Lexer, K(ärntisches) W(örterbuch), 173; podobno *Lôh*, *Lôhen* Schmeller, B(ayrisches) W(örterbuch),² I. 1466. I zposojenka je razmeroma mlada, ker se govori pri Zilji *lâya* ne *taua*. — *pâre* f. pl. Pl. II. 9: stvn. *bâra* f., srvn. *bâre* f., nvn. die Bahre; Kluge⁴, 16. — *prâta* f. kor. kranjsko: stvn. *brâto* m., srvn. *brâte* m. ,der Braten', Kluge⁴ 39. — *škârje*, *škârij* f. pl. Pl. II. 631: stvn. *scârî* f. pl. (singl. *scâr* in *scâra*) ,Schiere', srvn. *schaere* f. ,Schiere', Kluge⁴ 299. — *šprâha*

f. splošno: stvn. *spráhha* f., srvn. *spráche* f., nvn. *Sprache* Kluge⁴ 335. —

V osnovi je stvn. *î*: slov. *î*: *cîla* f. ‚vrsta‘ zlj. rož. (Gutsmann, 364): stvn. *zîla* f. ‚Zeile, Linie, Reihe‘, srvn. *zile* f., Kluge⁴ 395. — *gliha* Pl. I. 217, *moja gliha*: stvn. *mîn gilhho*, srvn. *mîn geliche, gliche* ‚meinesgleichen‘ (adj. stvn. *gilth*, srvn. *gelich, glich*), Kluge⁴ 116—117. — *krîda* f. kor. Gutsmann 163, *krêda* f. Pl. I. 461 (shr. *kréda*): stvn. *chrîda* f. (iz srl. *crêta*), srvn. *krîde* f. ‚Kreide‘, Kluge⁴ 188—189; *krêda* je najbrž iz novejšega *kreide*, ko se *ei* še ni izpremenil v nvn. *aē* (Wilmanns I.² 276.). — *rîda* f. ‚zavinek poti‘, kor. (Pl. II. 426. ima napačen naglas *rida*), mlajše *râjda* Pl. II. 371; kor. nem. *reide(n)* ‚Krümmung, Wendung beim Gehen u. Fahren‘ Lexer KW¹ 206, tirol. *an ein Reyd* (Wendung) *des Flusses*; *rida* je iz stvn. **rida* srvn. **rîde* (prim. stvn. *ridan*, srvn. *riden* ‚winden, durchwinden, -seihen, drehen, wenden‘ Lexer Tw.⁶ 197, Hw. III. 422; s stvn. *ridan* prim. slov. *rîdati* (Pl. II. 426 napak *rîdati*), *zarîdati*; izpeljanke: *rîdast*, *rîdnik*, Pl. ib.; *râjda* iz nvn. *Reide*. — *rîža* (v Pl. II. 428 beseda ni ločena od *rîža*, srvn. *rise*, bav. *Rissen*), *râjželjc* LMS 1896, 162 (Štrekelj), 1898, 174—175 (Pintar): srvn. *rîse* ‚Art herabhängenden Schleiers‘; *rajžalc* mlada izposojenka. — *šîba* f. ‚šipa‘, Glasscheibe, zlj.: srvn. *schîbe* f., *schîbenglas* n. Lexer Hw. II. 719. Poleg *šiba* se rabi z zljščini še novejša *šajba* v pomenu ‚tarča‘. — *špîla* ‚Wurstspeiler‘ Pl. II. 642: kor.-bav. *Speil* m. Holzsplitter, Lexer KW¹ 236, Schmeller BW² III. 560, srvn. *sptl* ‚Spitze‘ Lexer Tw.⁶ 241. Prim. *zašpîlati* (klobaso): srvn. *spîlen* ‚aufspeilen, mit Spänen aufspreizen‘, Lexer Hw. II. 1092. Miklošičeva in Pleteršnikova razlaga iz *spilla*, *spinala*, *spinila* (nvn. ‚Spindel‘) ni prava; prim. Kluge⁴ 334. — *špîža* f. kor. gor. ‚jed‘: stvn. *spîsa*, srvn. *spîse* (iz srl. *spensa, spēsa*); *špîžati* ‚dati komu jesti‘: srvn. *spîsen* ‚zu essen geben‘, Lexer Tw.⁶ 242, Kluge⁴ 333. Prim. *špâjza* iz kor. *Speis, Speise* ‚Speisekammer‘, Lexer KW¹ 236. — *štrîha*, *štrîhana mera*, kor.: srvn. *strîche* f. ‚Streichholz des Kornmessers‘, Lexer, Tw.⁶ 251. Prim. *štrîhati* (Gutsm. 544) *štrîhaunik* (Gutsm. ib.), *štrîhalu* (Gutsm. 308): stvn. *strîhhan*, srvn. *strîhen*,

Kluge⁴ 345. — *vîž a* f. Pl. II. 774: stvn. *wîsa*, 'Art. Weise, Melodie', Lexer Tw⁶ 390, Kluge⁴ 380. — *žîda* Pl. II. 961: stvn. *sîda*, srvn. *sîde* (srl. *sêta*; prim. stvn. *chrîda* iz srl. *crêta*); *žîdan*: srvn. *sîden* 'von Seide', Kluge⁴ 324.

V osnovi je stvn. *û*: slov. *û*: *mûrva* f. Pl. I. 620 (sh. *mûrva* f): stvn. *mûr-beri*, *môr-beri*; *môr* iz lat. *morum*), srvn. *mûl-ber*; slov. oblika *z r* še iz stvn. Kluge⁴ 226. — *mûta* f. Pl. I. 620 (ima napačno *mûta*, kar pomenja v ziljščini nemo žensko), tudi krajevno ime *Muta*: stvn. *mûta*, srvn. *mûte* 'Maut' Kluge⁴ 277. V zvezi *mûtar*, *mûtarica* Pl. ib. — *pûra* m. zilj., rod. *pûra*, daj. *pûr q* 'kmet' (mlajše *pâver*, rož. gor.): stvn. *gîbûro* (prim. zgoraj *pôba* stvn. **buobo* t. j. a-jevska osnova), srvn. *gebûre*, *gebûr* 'Miteinwohner, Mitbürger, Nachbar, Dorfgenosse, Bauer', Kluge⁴ 21 (3. Bauer), Lexer, Tw⁶ 62.

V osnovi je stvn. *iu* (> nvn. *eu*): slov. *ę*: *rêva* Pl. II. 422 (reywo, stiš. rok.): (stvn. *hriuwa*) srvn. *riuwe* (Mik.); beseda je nastala najbrž, ko je v 12./13. stol. prehajal *iu* (t. j. *ũ*) v *eũ* in nato v *eu* (t. j. *ę*) Wilmanns I² 274. Starejše so oblike *grîvatî*, o katerih spodaj. Izpeljanka: *rêvež*, *rêvec*, *rêvan* i. dr.

V osnovi je stvn. (srvn.) *ô*: slov. *q* (zilj. *q* pri *r-u*): *môara* f. zilj. 'težka plemenska kobilâ': srvn. *moere*, *môre* m. (danes v bavar. in kor. izgubljeno) 'Pferd, namentl. Last-, Reisepferd f. Männer wie für Frauen' (etim. v zvezi z *mari markes*, *march-es*, 'bojni konj') Lexer Hw I. 2199. — *rôža* a zilj. *rôž a*) Pl. II. 440: stvn. *rôsa*, srvn. *rôse* (iz lat. *rôsa*).

V osnovi je stn. *uo* (zap.-germ. *ō*): slov. *q* (zilj. pri *r*: *q*), *u* (zilj. *uə*): *mûja* a. zilj., Pl. I. 618 ima (nepravilno) *mûja*: stvn. *muol*, srvn. *mûeje*; prim. *mûjati* se: stvn. *muoen*, srvn. *mûejen*; Kluge 239. — *şôla* f. Pl. II. 640 (zilj. *şûya* in *şuəta*): stvn. *scuola* f., srvn. *schuole* (iz lat. *scōla*, rom. *scōla*) Kluge 317. — *şpûya* (iz *şpuəta*) f. zilj.: stvn. *spuola*, srvn. *spuole* 'Spule', Kluge 336. — *žnôra* f. Pl. II. 371: (zilj. *žuôara*) stvn. srvn. *snuor* f. 'Schnur, Band, Seil', Kluge⁴ 313.

V osnovi je stvn. *ie*: slov. *ę*: *ştēnge* f. pl. Pl. II. 644 (zilj. *ştîje* iz *stîaje*, *ştiage*): stvn. *stiega*, srvn. *stiege* 'Stiege' Kluge⁴ 342.

2. Ostali samostalniki; pridevniki, prislovi.

V osnovi je stn. *â*: slov. *â*: *gnâdljiv*, *krâmar*, *kmâlu*, i. p. gl. zgoraj. — *mâlar* Pl. I. 545 (prim. zgor. pri *mâl*): srvn. *mâlaere* (iz *mâlâri*). — *mârenj* m. Pl. I. 551 (naglas *mârenj* za beljaško okolico in Rož nepravilen): kor.-nem. *mâren* šibki glagol. 'etwas weitläufig erzählen, auf vertrauliche Weise über etwas sprechen'; Lexer KW¹ 186; stvn. *mâri* 'Kunde Märchen'; got. *mêrjan* 'etwas verkündigen, bekannt machen'; ibid. Prim. *mârnjati* i. p., *mârnja* Pl. I. 552. — *pâpež* Pl. I. 7: stvn. *pâbes*, *bâbes* Mikl (Et.); beseda je prešla že v 9. stol. v stsl. (*nanежъ*).

V osnovi je stvn. *î*: slov. *î*: *cvîbel* (Gutsmann 478): stvn. *zwîfal*, srvn. *zwîvel* 'Zweifel', Kluge⁴ 403; prim. *cvîblati*, *cvîblavec* i. p. pri Gutsm. l. c. — *lîkof* Pl. I. 518: srvn. *lîtkouf*, *lîkouf* 'Gelöbnistrank beim Abschluß eines Handelsgeschäftes, Leihkauf' (et. *lîf*, *des* 'Obstwein, Gewürzwein, geist. Getränk überhaupt', prim. Štrekelj, Arch. fsl. Ph. XXVIII. 522, Lexer Hw. I. 1940, 1939. — *vîrêh*, *vîrh* Pl. II. 771, *vêruh* Pl. II. 761.: srvn. *wîh-rouch*, *wîrouch*, *wîrôch* Lexer Hw. III 930.: oblika *vêruh* je bržkone iz časa, ko je srvn. *î* prehajal preko *ei* > v nvn. *ei* (*aj*). — *vênahti* (Pl. II 756 *vênahti* nima pravega naglasa), zlj. *vînahtj* f. pl.: srvn. *wîhenachten*, *wienacht*, *winnahten*, *winachten* Lexer Tw⁶ 378, Hw. III. 815. pod *wich*.

V osnovi je stvn. *ô*: slov. *q*: *ôfart* gor. (*hofart* štiš. rok.): srvn. *hôchvart*, Hoffart'. — *klôštâr* Pl. I. 412: stvn. srvn. *klôster* n. (iz srl. *claustrum*) 'Kloster' Kluge⁴ 176. — *lôrber* Pl. I. 532: stvn. *lôrberi*, srvn. *lôrber* 'die Beere des *lôrboum* (lat. *laurus*), Lorbeerbaum'; Kluge⁴ 216. — *ôhrovî*, *vôhrovî* m. gorenj. Pl. I 807, II. 782 (ima napačen naglas *ôhrovî*): nvn. *Kohlkraut* (Štrekelj, Zurslaw. Lehnwörterkunde Denkschr. d. k. Akad. d. Wiss., ph. h. Kl., 50. Bd., 1904, str. 43); srvn. *kôle-krût*, *kôlkrût* Lexer Hw. I. 1664; izposojenka pa je mlajša od srvn. radi *-hrovî* iz *-krout* (*û* se je začel izpreminjati v *ou* < *au* v 12. stol., prehod konec 13. stol. v bav. avstr. nem. narečju dovršen). — *zamôrec* Pl. II. 854: prim. srvn. *môre*, *môr* m. 'Moor, zamorec' (Maurus).

V osnovi je stn. *û*: slov. *ô* (*û*): *kômaj* Pl. I. 427, zilj.: *kûma*, Gutm. 153. *kûmej*: stvn. *chûmo*, srvn. *kûme*, *kûm*, ‚kaum‘ Kluge⁴ 163, Lexer Tw.⁶ 136.

V osnovi je stvn. *uo*: slov. *û* (*ûa*): *fûarman* obče: srvn. *vuorman*, ‚Fuhrmann‘ Lexer Tw.⁶ 359. — *Ûrh.* (zilj. *Ûarəh*): srvn. *Uolrich* stvn. *Ôdalrich* > *Uodalrich*.

V osnovi je srvn. *ie*: slov. *ê*: *vêtrich* Pl. II 764 pozno srvn. *dieterich*, ‚Diebsschlüssel, Nachschlüssel‘ Lexer Hw. I. 430, Kluge⁴ 55.

3. Glagoli.

V osnovi stvn. *â*: slov. *â*: *ânati*, *ânan se* (česa) zilj. Pl. I. 4 (ima naglas *ânati*) ‚ogibati se‘: srvn. *ânen* trans. in reflektivno: ‚entäußern, verzichten‘ z gen. Lexer Tw.⁶ 6. — *mâlati*, *mâlam* Pl. I. 545: stvn. *mâlôn*, *mâlen*, srvn. *mâlen*, prvotno ‚mit einem Mal, Zeichen versehen‘, potem ‚färben, malen, schreiben‘ Kluge⁴ 221. — *mâratî*, *mâram* Pl. I. 551 gl. zgor. pri *mâr*.

V osnovi je stvn. *î*: slov. *î*: *cvîblati*, *flîsati se*, *glihati*, *lîmati*, *nîdati*, *rîdati*, *špîlati*, *špîžati*, *štrîhati* gl. spredaj. — *îlati*, *îlan* zilj; rož. *hîlati* (Pl. I. 266 ima napačen naglas *hîlati*) ‚hiteti‘: stvn. *îllen* (iz **îljan*), srvn. *îlen*, Kluge⁴ 67. — *mîdati*, *mîdan* (zilj): stvn. *mîdan*, srvn. *mîden* ‚meiden‘, Kluge⁴ 228. — *rîbati*, *rîbam* Pl. II. 425: stvn. *rîban*, srvn. *rîben* ‚reiben‘ Kluge⁴ 276. — *vîžati* ‚voditi‘ Pl. II. 774: stvn. *wîsen* (**wîsjan*), srvn. *wîsen* tr. ‚anweisen, belehren, zeigen, wissen lassen; weisen, führen, lenken, leiten‘ Lexer Tw.⁶ 390, Hw. III. 941—2, Kluge⁴ 380 (Weisel).

V osnovi je stn. *û*: slov. *û*: *mûsati*, *mûsam se* Pl. I. 620 (ima naglas napačno *mûsati se*): stvn. *mûzzôn*, srvn. *mûzen* ‚wechseln, tauschen, refl. die Federn wechseln, mausern; die Haut wechseln‘ (lat. *mutare*) Lexer Tw.⁶ 171, Kluge⁴ 227. — *pûvati*, *spûvati*, *pûvam* Gutsm. 88, Pl. II. 367 (zilj. *pûati*, prim. *pûra*); stvn. *bûlan*, srvn. *bûwen*, pozneje *bouwen* *bauen*; iz tega *pâvati* gorenjsko; Štrekelj, Arch. f. sl. Ph. XIV. 538, Kluge⁴ 21.

V osnovi je stvn. *iu* (srvn. *iu*=*ü*): slov. *î* (*ê*): *grîvati*, *grîvam se*, *grîvenga*, *grîvanje* kor. (Gutsmann 232)

Pl. I. 250 ima *grēvati* (z napačnim naglasom) in *grēvinga*: stvn. *hriuwan* (Mikl.), srvn. *geriuwen* ‚Schmerz, Reue worüber empfinden, klagen über etwas‘ Lexer⁶ 71.

V osnovi je stvn. *ol* (*ul*) v zaprtem zlogu: slov. *ô*, *ô* (preko *ôî*): *bôgati*, *ubôgati* Pl. I. 40, II. 706: stvn. *folgên*, srvn. *folgen* ‚folgen, gehorchen‘ Kluge⁴ 91. Štrekelj, Lehnwörterkunde 43. — *špôgati* Pl. II. 642 (napačen naglas *špógati*): stvn. (Miklošič) srvn. *spulgen* (*spelgen*), ‚pflegen, gewohnt sein, gebrauchen‘; refl. ‚sich pflegen‘ Lexer Hw. II. 1123, 1070. bav. gl. Schmeller-Frommann II. 667.

V osnovi je srvn. *uo*: slov. *û*: (oz. kor. *uə*): *bûarati*, *bûaran* zilj. (*fûrati* gorenjsko) vozariti: stvn. *fuoren*, srvn. *vüeren* ‚führen, fuhrwerken‘.

Če pregledamo to skupino izposojenk, vidimo, da imamo pred seboj večinoma stare, deloma prav stare zglede.

Izposojenke z dolgim *î* in *û* v osnovi so izposojene najpozneje v drugi polovici 12. stoletja; kajti prehod od srednjevisokonemškega *î* in *û* do novovisokonemškega *ei* (*ai*), *au* se je pričel prav v bavarsko-avstrijskem narečju, ki za naše izposojenke edini prihaja v račun, odkoder se je razširil šele na Češko, gorenje vzhodno Fransko, Šlesko, Saksonsko i. dr. (W. Wilmanns, Deutsche Grammatik I.² § 214, str. 273), in sicer se kažejo jasni pisмени znaki tega prehoda v bavarsko-avstrijskih rokopisih v 12. stoletju, do konca 13. stoletja pa je izgovoru odgovarjajoča pisava tu že premagala zgodovinski pravopis (W. Wilmanns I. § 215, str. 274—275). Besede, ki imajo mesto *î*: *ê*, *ê* ali celo *aj*, mesto *û*: *ov* ali *av*, so izposojene pozneje, in sicer besede z *ê*,⁴ *ê* in *ou* (*kêha*, *rêta*, *rêšta* i p., *ôhrov*t, *rôv*t i p.: srvn. *kîche*, *rtter*, *rîste* i p., *kôlkrût*, *rât* i p.) v 13., 14. ali v začetku 15. stoletja, besede z *aj*, *av* (*râjda*, *zâvbrn*: srvn. *rîde*, *sûber* [saubes]) najbolj zgodnje proti koncu 15. stoletja (ker v 16. stol. je izgovor *ai*, *au* že popolnoma zmagal).

Prav isto velja za izposojenke z *î* m. stvn. *iu* srvn. *iu* = *û*: slov. *î* odgovarja tu bržčas srvn. *û* (pisano *iu*), ki je nastal iz stvn. *iu* preko *iû* najbrže v 11./12. stoletju (Wilmanns I.² § 213, str. 272). Že do konca 13. stoletja pa se je izpremenil v pisavi v *eu*, kar se je izgovarjalo najbrže

eū, iz česar se je pozneje razvil *oj* (pisano *eu* ali *āu*). V slovenščini je ta *eū* moral dati ozek *e* (*e*); *rēva*, *grēvati* je torej približno tako staro kakor *kēha*, *krēda*, približno iz 13. ali 14. ali iz začetka 15. stoletja.⁵

Tudi *ō* iz nemškega *ou* (stvn. *au*) je mogel nastati najkasneje ob prehodu od 12. do 13. stoletja, enako ozek *e* iz srvn. *ei* (stvn. *ai*): *rōp* srvn. *roup*, *glēštati* srvn. *ge-leisten*, prim. Štrekelj, Lehnwörterkunde 20 (srvn. *ei* pa se je smatral v slov. dostikrat tudi kot kratek *ě+j* in je naglas potem drugače kot v tej skupini). Kajti hkrati, ko so se začeli izgovarjati *i*, *ū*, *ü* (*iu*) z bolj odprtimi usti kot *ei*, *ou*, *eū*, se je začel širiti tudi izgovor starega *ei* in *ou* v *ai* in *au*, in potem, ko se je začel izgovarjati nekdanji *i* kot *ai* in *ū* kot *au*, sta se *ai* in *au* v nekaterih narečjih, t. j. prav v južnovzhodnih izpremenila celo v *a* (*oa*): srvn. *geiz*, *reif*: kor. *gās* ‚die Gais‘ KW.¹ 112 *rāf* ‚der Reif‘ KW.¹ 206; srvn. *boum*, *loup-bes*, kor. *pām* ‚Baum‘ (Lexer KW.¹ 19), *lāb* ‚Laub‘ KW.¹ 173 i. p. Prim. Wilmanns l² § 216, str. 276-278.

Stare so tudi izposojenke z dolgim *ā* v osnovi; ker je bil namreč v bavarsko-avstrijskih narečjih dolgi *ā* že v drugi polovici 13. stoletja izpremenjen v dolgi odprti *ō* (*ā*), so se izposojenke s čistim *a* v osnovi sprejele najpozneje ob začetku 13. stoletja; izposojenke z *o* v osnovi so mlajše: *plōzati*: kor. *blosen*, *krōglic*: kor. *krogen* i. p.

Za posebno stare pa moramo smatrati tiste besede, ki so danes v južnonemških narečjih in pismeni nemščini toliko kot neznane, a so se ohranile nam, ali ki kažejo po svoji obliki, da so se sprejele že v staronemški dobi (do 1100). Tako pred vsem *māl* ‚Zeitpunkt‘ in ‚mār‘; obe sta znani koroški in bavarski nemščini samo še v sestavljenih in že popačenih reklih: *oftamāl* ‚vielleicht könnte sein‘, *ieblamāl* ‚manchmal‘, *imramāl* ‚öfters, manchmal‘ (Lexer KW.¹ 185); *leisimār* ‚ebenso lieb, gut, leicht etc.‘ Lexer KW.¹ 186; bav. *ālsomār*, *ēbensómār*, *gleisómār*, Schmeller-Frommann BW.² I. 1635. Občna nemščina pozna prvo samo v sestavah (*einmal*, *keinmal* i. p.), druge sploh ne. Izposojenka *māl* se rabi v slovenščini razen tega v zvezi z že davno pozabljenim zamkom ‚s, si, se‘, da že to dokazuje brezdvomno starost;

beseda *mâri* pa se je tako vsestransko porabila v besedotvorju, posebno pri sestavi vedno rabljenih prislovov in zaimkov, da je s tem starost brez dvoma zajamčena, če bi tudi končnica *mari* ne izvirala več od stvn. *mari*, ampak bi bila nastala po analogiji z *doli*, *gori* i. p. Star utegne biti tudi *trâm*, ki sicer še živi v koroščini (Lexer KW.¹ 66) in bavarščini (Schmeller-Frommann BW. I.² 662), a ker je v slovenščini to edini udomačeni tehnični izraz za svoj predmet, 'leseni nosivec stropa', kaže to, da se je izraz sprejel s predmetom samim; podobno tudi *drât*, ki je prvotno pomenil pač 'sukano nit', potem šele 'žico', nakar se je stvorila nova beseda *drêta*. Prav te enozložnice pa so se pridruži'e skupini enoglasnih samostalnikov s prvotnim (ali sprejetim) dolгим potisnjenim naglasom, ki ga v večzložnih oblikah premeščajo na naslednji zlog. V dobi, ki so se sprejemale te besede, torej pojav, da se je dolgi potisnjeni naglas premikal na naslednji zlog, še ni popolnoma minil, dasi segajo njegovi začetki že v zadnje čase morda samo še delne slovanske skupnosti (torej vsaj v 6. stoletje); to sledi iz skupnega pojava v slovenščini, srbohrvaščini, bolgarščini in deloma vsej ruščini glede dvojne intonacije prvotno kratkih vokalov, in naj potem mislimo o izvoru te intonacije, kakor hočemo, (slov. *môst mōstû*., shr. *mōst, mōsta*, bl. *mostŭt*, slov. *kmět, kměta*., shr. *kmět, kměta*, bl. *kmětŭt*; Vondrák, Vergleichende slawische Grammatik I. 208—212), zlasti pa iz premikanja tega naglasa na naslednji zlog, ki je skupen slovenščini in bolgarščini.

Ker pa večina drugih izposojenk enozložnic kljub dolgemu potisnjenemu naglasu tega pojava ne pozna, dasi so se nekatere sprejele v naš jezik nedvomno v dobi do okoli leta 1200., moramo sklepati, da je ta naglasni zakon v enozložnih besedah z dolгим vokalom nehal delovati kmalu potem, ko so se sprejele prve izposojenke, vsekako pa pred dobo prave srednjevisokonemščine, t. j. pred pričetkom 12. stoletja, verjetneje pa, da že dolgo poprej. Zato govori sledeče: kljub temu, da je mnogo nemških sestavljenk, ki so se izposodile (n. pr. *vêroht, lîkof, lôrber, vênahiti* in pod.), po naglasu in kvantiteti zelo podobnih domnevni prvotni

obliki slovenskih besed naglasnega tipa *golôb*, *galêb*, *plamên*, *lišáj* (shr. *gölûb*, *gälêb*, *plämên*, *lišáj*), vendar se nobena izmed njih ni pridružila temu naglasnemu tipu, dasi so se sprejele brez dvoma že iz zgodnje srednjevisokonemščine, mnoge bržčas celo iz starovisokonemščine (*vîroh*, *vînahti*).

Iz tega bi sledilo, da je bilo premikanje naglasa v starih domačih besedah že dovršeno, da pa je delovala pri enozložnicah z dolгим zlogom še sila analogije, da jih je pridruževala naglasnemu tipu *stn sinû*, *strân strani*. Pri večzložnicah je bilo premikanje — kakor se zdi — že dovršeno, prav tako, kakor bomo videli pozneje, pri enozložnicah s kratkim prvotno potisnjenim naglasom.

Iz vsega tega bi sledil torej na prvo spredaj zastavljeno vprašanje sledeči odgovor:

V času, ko so se začele sprejemati izposojenke iz nemščine v slovenščino, je zakon o premikanju prvotnega potisnjenega naglasa na naslednji zlog deloval samo še delno, in sicer v enozložnicah z dolгим samoglasnikom (bržčas po analogiji), sicer pa je bil že zamrl.

B. Nemški kratki zlog v slovenskih izposojenkah.

I. slov. [˘] v edinem zlogu, slov. [˘] v odprtih neposlednjih zlogih.

a) Enozložnice (prim. pri Valjavcu „Glavne točke o naglasu književne slovenštine,“ Rad. jsl. ak., 132, str. 121 sl.)

V osnovi je nemški *ä*: slov. *ä* (*á*): *-b ärt* kor. Pl. I. 13.: srvn. (ein) vart Mikl., Kluge⁴ 101 — *g ä m s*, *g á m s a* splošno: srvn. *gêmeze*, *gamz* Kluge⁴ 110. — *g ä n k* *g á n k a* hodnik kor. stvn. *gang-es*, srvn. *ganc-ges*, Gang⁴ Kluge⁴ 101. — *gl ä ž* *gl á ž a* Pl. I. 215: stvn. srvn. *glas -es* n Kluge⁴ 115. — *gm ä h* *gm á h a* Pl. I. 220 (napačen naglas *gmâh*: gl. Valjavec o. c. 121): stvn. *gimah* ‚Bequemlichkeit Ruhe‘, Mik. (Et. 7, srvn. *gemach-es* Kluge⁴ 109 (Gemach). — *gv ä nt* *gv á n t a* splošno: srvn. *gewant -des* ‚Gewand‘. — *k ä nt* *k á n t a* Pl. I. 385: srvn. *gánt* ‚Verkauf an den Meistbietenden‘ (prov. *l'encant*, frc. *l'encan*, lat. *in quantum*) Kluge⁴ 102. — *kn ä p*, *kn á p a* Pl. I.

414: srvn. *knappe* ‚Knappe‘. — *krämp krämpa* Pl. I. 456: srvn. *krampe* m. bav. kor. *der Krampen* Lexer KW¹ 166, Schmeller-Frommann II.² 1369. — *pānt pānta* Pl. II. 7: srvn. *bant -des* n. ‚Band‘. — *sāk sāk a* Pl. II. 450: po Mikl. iz lat. *saccus*, bržčas pa iz srvn. *sac*, *sackes* m. ‚Sack, Tasche, sackförmiges Netz zum Einfangen von Tieren‘ Lexer Tw⁶ 205. — *šāc šāc a*, splošno: srvn. *schaz schazes*. Beseda pomeni do 13. stol. ‚denar, premoženje, bogastvo‘, šele od 13. stol. tudi ‚zaklad‘ Kluge⁴ 296 (stn. *scaz*, got. *skatti* bržkone izposojeno iz slov. *skotъ* Lexer Hw II. 675, Kluge ibid). — *škāf, škāfa* Pl. II. 630 (shr. *škāf škāfa*, r. *шкѡфъ шкѡфа*): stvn. *scaf*, ‚Schaff‘ Miklošič Et. — *škrāt, škrāta* Pl. II. 634: stvn. *scrat*, ‚Schrat, Kobold‘ Mikl. Et.; prim. tudi bav. *Schratt*, angls. *scritta*, angl. *scrat*, isl. *skratti*, Schmeller-Frommann II. 610—611; č. *skřet*, p. *skrzot*. — *štāt štātī* kor. (prim. Pintar LMS 1898, 177: srvn. (šele od 13. stol.) *gestalt* Kluge⁴ 113. — *štānt, štānta* Pl. II. 643: srvn. *stant-des* ‚Stand, Sitz, Schießstand‘, Lexer Tw⁶ 245. — *žmāh žmāha* Pl. II. 970: stvn. (srvn.) *smac -ckes* Mikl (Et.), Kluge⁴ 308 (schmecken), kor. *g'schmòchn* m., Lexer KW¹ 221.

V osnovi je n. *i*: slov. *ī* (disl. *ě*) in *i*: *brīšt brīšta* Pl. I. 62: stvn. *frist* f, srvn. *vrist* f. (Pintar, LMS 1898, 158), Kluge⁴ 96. — *cīlj cīlja* Pl. I. 83: stvn. srvn. *zil*, nvn. *Ziel*, Kluge⁴ 397. — *cīn cīna* Pl. I. 84: stvn. srvn. *zin zinn* ‚Zinn‘ Kluge⁴ 398. — *grīl grīla* Pl. I. 251: stvn. *grillo* m., srvn. *grille* m., kor. *grill(e)* mf. Lexer KW¹ 124, Kluge⁴ 121. *šīht šīhta* kor. (prim. Pintar, LMS 1898, 176 *šěft*): srvn. *shiht*, *geschiht* ‚Ereignis, Begebenheit, bestimmte bergmännische Arbeitszeit‘. — *šmīs šmīsa* kor. (*šmíc* poljansko) ‚Schmitze, vrvica na koncu biča, ki poka‘ Pintar LMS 1898, 177: srvn. *smiz -tzes* ‚Spitze, Streich mit der Rute‘. Lexer Tw⁶ 235; kor. *schmiss* m. ‚Schlag, Streich‘ Lexer KW¹ 222. — *škrīc škrīca* Pl. II. 635: kor. *schritz* m. ‚Kratz, Schmarre‘ Lexer KW¹ 226, razporek Pintar LMS 1898, 177. (prim. Schmeller Frommann II. 616: *Schritz* ‚Schlitz‘, Hemd- oder Pfaid-schritz); *škric* kaže staronemško obliko (etim.: got. *discrei-tan* scindere, *dicritnan* scindi, bav. *schritzen*), — *špīl špīla* splošno: srvn. *spil -es* n. Lexer Tw⁶ 241. — *štīl štīla* m obče:

srvn. stvn. *stil* -es, Stiel⁴ Kluge⁴ 343. — *štrih* *štrika* m: srvn. stvn. *strik* -es, Strich⁴, Kluge⁴ 345 (streichen). — *štrik* *štrika* m obče: stvn. srvn. *stric* -ckes, Strick⁴, Kluge⁴ 346. — *žilj* *žilja* Strang Pl. II. 962: srvn. *sil*, *sile* m, Seil, Riemen, bes. Riemenwerk, Geschirr für Zugvieh⁴, bav. *Sil* (Levstik, Erjavec), Lexer Tw⁶ 228.

V osnovi je stari nemški *ū*: slov. *ü* (dial *ä*), oz. *ü*: *drum* *druma* Pl. I. 179, Rest eines Schusterdrahts, Halm⁴: nem. *Trumm* (Levstik), stvn. srvn. *drum* n, Endstück, Ende⁴ Kluge⁴ 361. — *funt* *funta* Pl. I. 204: stvn. *pfunt*, -tes, srvn. *phunt*, -des, Kluge⁴ 263. — *grut* *grunta* Pl. I. 258: stvn. *grunt*, -tes, srvn. *grunt*, -des, Grund, Boden, Erde, Grundstück, Grundeigentum⁴ Lexer Tw⁶ 86. — *grüst* *grúšta* Pl. I. 259: stvn. *girusti*, srvn. *gerüste* n, Gerüst⁴ Kluge⁴ 112. — *luft* *lüfta* kor. gor.: stvn. srvn. *luft* f. (ziljsko *züftj* (iz -*ü*-): nenadoma, takoj). — *lump* *lumpa* (zilj. *lump*) gor.: *Lump* (šele nvn.). — *punt* *punta*, Bündnis, Aufruhr⁴ Pl. II. 364: srvn. *bunt* -des, Bündnis⁴ nvn. *Bund*, Mikl. (Et.) Kluge⁴ 46; pomen ,upor⁴ pač še iz 15. in 16. stoletja. — *strumf* *strúmf* Valj. Rad. 132, 122, zilj.: *stöm* f (iz *štām*) *štúm* f (iz -*ü*-): srvn. *strumpf*, Strumpf⁴ Kluge⁴ 346. — *štuk* *štuka*: srvn. *stucke* n, Stück⁴, kor. *Stuck* n. — *tröm* f *trúm* f (zilj.: še le nvn. *Trumpf* (fr. triomphe) Kluge⁴ 361. — *töm* f *túm* f (iz -*ü*-) zilj.: kor. *tumpf* m. *tümp* f l n, tiefe Stelle in fließendem Wasser⁴ Lexer KW¹ 75, srvn. *tümpfel* isto.

V osnovi je srvn. *ě*: slov. *ě*, oz. *ě* (*ę*): *cěnt* *cěnta* Pl. I. 79 (zilj. *cěnta*): srvn. *zěnte* m, Zentner⁴, kor. *Zěnten*, Lexer KW¹ 265. — *blěk* *blěka* Pl. I. 34: stvn. *flēc*, *flēccho*, srvn. *vlēc*, *vlěcke* m. Kluge⁴ 87. — *cvěk* *cvěka* Pl. I. 89: srvn. *zwēc*, *zwěckes*, Nagel von Holz oder Eisen, Bolzen⁴ Lexer Tw⁶ 411. — *drěk* *drěka* Pl. I. 169: srvn. *drēc* -ckes Lexer Tw⁶ 36. — *plěh* *plěha* Pl. II. 54: srvn. *blěch* -es Lexer Tw⁶ 25., kor.-bav. *Plěch* ima ozki e. — *špěh* *špěha* Pl. II. 641: stvn. *spēcch*, srvn. *spēc* -ckes Lexer Tw⁶, 240, Kluge⁴ 332.

V osnovi je srvn. *ǫ*: slov. *ǫ*, oz. *ó* (*ól*): *cǫf* *cófa* gor.: srvn. *zopf*, Zopf⁴. — *cǫp* *cópa* m. Pl. I. 108: *Schopf* m. srvn. *schopf* m. — *grǫš* *gróša* m. Pl. I. 256 (r. *zpóua*, shr. *gróša*): Groschen srvn. *gros*, *grosse* m. (iz srl. *grossus*)

Kluge⁴ 122. — *knōf knōfa* Pl. I. 415: stvn. srvn. *knopf*, 'Knopf' Kluge 179. — *kōc kōca* Pl. I. 417: bav. der *Kotzen*, stvn. *chozzo* (srvn. *kotz*?) Levstik. — *krōf krōfa* Pl. I. 474: stvn. srvn. *kropf* m. 'Kropf' Kluge⁴ 191. — *plōh plōha* Pl. II. 63: kor.-nem. *ploch* (Plet), srvn. *bloch*, 'Klotz', Bohle' Kluge⁴ 34. — *škōf škōfa* Pl. II. 632: stvn. *biscof* Mikl. (Et.). — *žōtd žōtta* rož. (Pl. II. 971 ima *žōtd*): *Sold*, srvn. *sold* šele po l. 1200, a tudi v pomenu 'was zu leisten ist, Pflicht, Dienst'; v zvezi z izposojenko *žotnér* (srvn. *soldenaere*) je dobil pomen 'služba' lahko posebni, 'vojaška služba' in 'vojaška'.

V osnovi je pozno srvn. in nvn *ā* (srvn. *ā*); slov. *ō*, oz. *ō*: *bōh bōha*: srvn. *bach* m, kor.-bav. *pāch'n* m. *bach*en, 'Speckete'. — *žōk žōka* zilj. 'žep': srvn. *sac-ckcs*, kor. *sāck*.

V osnovi je srvn., pozno srvn. in nvn. *ai* (*ei*): slov. *aj* oz. *āj*: *ājda ājda* Pl. I. 2.: srvn. *heiden* m. 'Heide', — *rāja rāja* 'ples' zilj. Pl. II. 371 (naglas *rāj*): srvn. *reie*, *reige* Mikl. (Et.).

b) Večzložnice.

1. Samostalniki na -a:

V osnovi je srvn. (nvn.) *ā*: slov. *ā*: *āma* f. Pl. I. 4: stvn. *amma*, srvn. nvn. *amme* f. Kluge⁴ 7. — *bāna* f.: srvn. *wanne* f. 'Getreide-, Futterschwinge, Waschwanne', nvn. *Wanne* f. — *lāta* f. Pl. I. 501: stvn. *latta*, srvn. *latte*, 'Latte' Kluge⁴ 200. — *štala* f. Pl. II. 643: stvn. srvn. *stal(l)* *stalles*. — *tānk vada* 'sora' zilj: srvn. *lancwit* f., nvn. *Langwiede*. — *māseka* Pl. I. 553 (zilj. *māsakā*) 'sekira za sekanje špeha': nvn. *Maßhacke* 'große, schwere Hacke, um Baumstämme zu klatfern' Štrekelj, Arch. fsl. Ph. XXVIII. 522 - 523. *Maß* ni srvn. *māz* 'mera', ampak srvn. *meiz* m. 'Holzschlag'; germ. koren *mait* 'behauen' Kluge⁴ 230 Lexer Tw⁶ 159. Prim. *maïßen* pri Schmell.-Fromm. I. 1663. — *trāta* Pl. II. 682: srvn. *tratte*, bav. *trat*, Mikl. (Et), kor. *trāte* f. Lexer KW¹ 67. — *žātla ka* Pl. II. 955 (zilj. *žātlakā*): *Schātthacke* (Pinter LMS 1898, 182); kor. *Schāte* f. (*Šag'schāt'n* žaganje i. p. Lexer KW¹ 214), bav. *Schaett*n (Schmeller-Frommann II² 483) je iz srvn. *scheite* f. 'Holzspan, Schindel' (ne zamenjaj z nvn. *Scheit*, srvn. *schīt*). Beseda je torej izposojenka iz nvn.

V osnovi je nemški *i*: slov. *i*: *grínta* f. Pl. I. 25: stsrvn. *grint* -des m ,Grind' Kluge⁴ 121. — *lína* f. Pl. I. 519: stvn. (*hlína*) *lina*, srvn. *line*. Mikl. (Et). — *krípa* f. Pl. I. 468: stvn. *chrippa*, srvn. *krippe* ,Krippenkorb'. — *ríža*¹ Pl. II. 228 ,Holzrutsche'; srvn. *rise* f. ,Wasser-, Stein-, Holzrinne an einem Berge' Lexer Tw⁶ 199. Prim. spredaj *ríža* in Štrekelj LMS 1896, 162. — *špíca* f. Pl. II. 642: srvn. nvn. *spitze*. — *žínglada* (iz -í-) f. zilj. ,Immergrün': srvn. *singrüene* adj. ,immer grün', prim. *Sündflut* iz *sin-vluot* > *sintvluot*, Lexer Tw⁶ 229.

V osnovi je nem. *ü*: slov. *ú*: *gúra* Pl. I. 261: srvn. *gurre*, *gorre* ,schlechte Stute, schlechtes Pferd', bav. kor. *Gurr*, *Gurre*. — *kúta* Pl. I. 491: srvn. nvn. *kutte* f. Lexer Tw⁶ 138. — *núna* Pl. I. 719: stvn. *nunna*, srvn. *nunne* (gr. lat. *nonna*) Mikl. (Et), Kluge⁴ 249. — *šúpa* Pl. II. 650 (napak *šúpa*): srvn. *schupfe* *schüpfe* Štrekelj LMS 1892, 41. — *trúta* Pl. II. 700 (zilj. *trúta môara*): srvn. *truta* f. ,Unholdin, Drude'. — *túka* Pl. II. 701 ,trma': srvn. *tücke* plur. od *tuc* -ckes ,Tücke' Kluge⁴ 362. — *žúpa* f. Pl. II. 975: pozno srvn. *suppe* (iz srn. in nizon.: -pp za vn. -pf) ,Suppe' Kluge⁴ 349.

V osnovi je nemški *ē*: slov. *ē*: *cēha* Pl. I. 76: srvn. *zēche* ,Verrichtung, die in einer bestimmten Folge unter mehreren umgeht (Wachtdienst etc.), Reihenfolge, Vereinigung mehrerer zu gemeinsamen zwecken auf gemeinschaftliche Kosten (Trink-, Zechgesellschaft, Zunft in podobno), Geldbeitrag zu einer Zeche, Wirtsrechnung für Gelage und Schmaus' LTW⁶ 397. — *dēra* f. Pl. I. 132: srvn. *dērre*, *darre* ,Dürre, Auszehrung' Štrekelj Arch. fsl. Ph. XIV. 521. — *dēža* f. Pl. I. 136: nvn. *Dese*, *Döse* Grimm. Wbch II. 1028, 1310, gl. Schmeller - Frommann I² 550 pri *Déstn* ,Hölzernes Gefäß zu Wasser, Milch, Salz, Mehl, Schmalz, Käse u. dgl.', prim. Štrekelj L. Zv. 1889, 100. — *jēša* f. Pl. I. 368: stvn. *essa*, srvn. *esse* ,Esse', danes gorenje nem. narečjem menda neznano. Kluge⁴ 74. — *kēla* (*čēla*) f. Pl. I. 394: stvn. *chella*, srvn. *kelle* ,Maurerkelle', Kluge⁴ 165. — *krēša* (zilj. *kārēša*) Pl. I. 465: stvn. *chřessa*, srvn. *křesse* ,Brunnenkresse' Kluge⁴ 189. 1. — *lēca* f. Pl. I. 503 ,Kanzel': srvn. *lētze*, *lēcze* ,Vorlesung eines Schriftabschnittes (im Gottesdienst), bibl. Lesetext, Lehre, Lektion (lat. *lectio*) Mikl. Vgl. Gr. I. 314, Lexer Tw⁶ 142 in 145.

— 2. *lěca* f. ‚Trinkgeld‘ Pl. I. 504: bav: *zu letz geben*: als Trinkgeld geben (Levstik); prim. srvn. *lětze* f. ‚Ende, Abschied, Abschiedsgeschenk‘ in nv. „*zu guter Letzt*“, nastalo po preprosti etim. iz „*ze guoter letze*“ ‚als guter Abschiedschmaus‘, Kluge⁴ 211, Lexer Tw⁶ 145. — *prěša* f. Pl. II. 279: stvn. *prěssa*, srvn. *prěsse* (iz lat. *pressa*) Kluge⁴ 266. — *rema* f. Pl. II. 417: srvn. *rame*, *reme*, *rem* ‚Stütze, Gestell, Rahmen zum Sticken, Weben, Bortenwirken‘, bav.-kor.-nem. *Rem* f. Štrekelj, Arch. XIV. 539. Lexer Tw⁶ 192. — *šéma* f. Pl. II. 623: srvn. *schēme* ‚Schatten, Larve, Maske‘, nv. Schönbart ‚Maske‘ = *schēme-bart* ‚bärtige Maske‘ Kluge⁴ 314. — *kětina* Pl. I. 395: stvn. *chetina* f., srvn. *kětene* f. (iz lat. *catēna*) Mikl. (Et.), Kluge⁴ 167. — *štrěna* f. Pl. II. 647: stvn. *strěno* m., srvn. *strěn*, *strěne* m., nv. *Strähne* f. Kluge⁴ 344.

V osnovi je nemški *ō*: slov. *ō*: *cōta* f. Pl. I. 87: stvn. *zotta*, *zota* f., srvn. *zotte*, *zote* f. ‚Haarbüschel, Haarzotte, Flausch‘ Kluge⁴ 400. — *jōpa* f. Pl. I. 373: srvn. *joppe* (*jope*, *juppe*) ‚Jacke‘; iz romanskega (frc. *jupe*, *jupon* ‚krilo‘) Kluge⁴ 155. — *krōta* f. Pl. I. 477: stvn. *chrota* f., srvn. *krotte*, *krote*, *kröte*, Kluge⁴ 191, Lexer Tw⁶ 135.

V osnovi pozno srvn. in nv. *ai*: slov. *aj*: (ker se je smatral za *āj*) — *glájža* f. zilj.: srvn. *geleise* ‚Radspur, Geleise‘: kor. zdaj *Gsās* n. — *rājža* f.; srvn. *reise* f.; kor. danes *Rās* f., bav. *Roas*, *Raas* Schmeller-Frommann II.² 138 sl.

2. Ostale samostalniške osnove; pridevniki i. dr.

V osnovi je srvn. *ā*: slov. *ā*: *āndoh̃t* (zilj. *āndaht*) -i f.: srvn. *andāht* ‚Andacht‘. — *āntah* (zilj) m.: nv. *Handtuch* (radi 2. dela prim. spodaj *pruštof*), srvn. *hant-twehele*. — *āntvila*, *āntvela* f. Pl. I. 5: srvn. *hant-twehele* f. Mik. (Et.) — *āntwasnik* (*antlasnik*) zilj. ‚praznik sv. rešnjega Telesa‘: stvn. srvn. *antlaz-tac* ‚Ablaß-tag, der Gründonnerstag‘ Lexer Tw⁶ 7, bav. *Antlas* Schmeller-Frommann I.² 1506—1509: Zum Unterschied vom *Gründonnerstag-Antlaß* ward der *Frohnleichnamstag-Antlaß* der *größe* oder auch der lange Antlaß genannt, weil er eine ganze Woche oder Oktave währt. ‚1481 am Montag in dem langen Antlaß‘. ‚*Antlaß-Tag*, die *A.-Wochen*, d. h. Frohnleichnams -Tag, -Woche, da der

Ausdruck in Beziehung auf den Gründonnerstag größtenteils veraltet ist. Schm.-Fr. I.² 1509. — *árnož* m. Pl. I. 6, 'Harnisch': srvn. *harnasch*, *harnas*, *harnesch* (konec 12. stol. iz frc. *harnais*, kelt. kymr. *haiarnaez*) Kluge⁴ 131. — *áštržli* m. pl. *áštržle* f. pl. Pl. I. 7, 'Hosenträger': nvn. *Halsterseil* (Plet.): Štrekelj popravlja, da je v drugi polovici besede srvn. *sil*, ne nvn. *Seil* (LMS 1896, 639, Arch. XXVIII, 513), kar je pomota, ker *Seil* se glasi tudi srvn. *seil* n. (ne **sil*) Lexer Tw⁶ 223; pač pa je mogoče 2. del *sil*, *sile*, *sěle* (s kratkim i), o katerem gl. spredaj pri *žilj žilja*. — *cákər* Pl. I. 74, *vcákər hoditi*: bav. zu *acker gēn* Schmeller-Frommann I.² 32, že stvn. *zi akare gān*, Štrekelj, Lj. Z. 1889, 99. — *cárar* m. Pl. I. 75, 'Misteldrossel': bav. *Zarrə'* (*Zärrer*) iz srvn. *zarraere*, stvn. **zarrāri* Schmeller-Frommann II.² 1146. — *hárkar*, beljaška okolica, rož. (Plet I. 2: *āhkar*, pravilno pač *āhkar*) 'strešno okno': srvn. *ärkēr*, *ärkèr*, *erkaere* 'Erker' (iz *arkarī*, srlat. *arcora*) Lexer Tw⁶ 8. — *krámpelj* (*krémpelj*) m. Pl. I. 456, 462: bav. *Krampel Krämpel* (Levstik) prim. stvn. *chrampf*, nvn. *Krampe*, 'Haken', Kluge⁴ 187. — *pánkərt* m. 'nezakonski otrok', Pl. II. 7, srvn. *banc-hart*, *bankart* 'uneheliches, eigtl. das auf der Bank (nicht im Bette) erzeugte Kind; pod. tudi frc. *bátard*, *bastard* = *bast* (sredangl. 'ungesetzliche Ehe') + *hart*, Kluge⁴ 18, 20/21, Schmeller-Frommann I.² 250-251. — *spánpet* m. Pl. II. 641: srvn. *span-bette* 'Bett, dessen Pfühl auf untergespannten Gurten liegt, Tragbett', Lexer Tw⁶ 239. — *tráhtar* polj., ziljsko, senomet' in, lijak': stvn. *trahtāri*, srvn. *trahter*, *trehter*, *trichter* (srlat. *tractarius* iz lat. *traiectorium*), bav. *Trachter*, Schme ler-Frommann I.² 645. Pintar LMS 1898, 179. — *žnábelj -blja* Pl. II. 970 (pravilneje *žnábət*), *žnablo* ibid.: stvn. *snabul*, srvn. *snabel*; glede pomena prim. starofriški *snavel* 'usta' in srvn. *snabel-weide* 'Weide für den Mund, Speise' Lexer Tw⁶ 236, Kluge⁴ 310. *buättək* indecl. zilj. 'kôs, zmožen': srvn. *gewaltēc* 'gewalt habend, mächtig' Lexer Tw⁶ 78.

V osnovi je nem. *ī*: slov. *ī*: *címpər* 'Dachstuhl' Plet. I. 84: bav. *cimber* (Levstik), stvn. *zimbar*, srvn. *zimber* 'Bauholz, Holzbau' Lexer Tw⁶ 404; *címpərman*: srvn. *zimberman -nes*, ib., Kluge⁴ 397. — *kíkəlj* (*číkəlj*) -lja m.

roč. ‚srajca‘: srvn. *kittel* ‚Kittel, leichtes Oberhemd für Männer u. Frauen‘; prim. spodaj *kiklja*.

V osnovi je nem. *ü*: slov. *ú*: *cúcelj* m. Pl. I. 88: kor. *zuz'l* (Pl.), srvn. *zutel*. — *cúkər* m. Pl. I. 88: srvn. *zucker*, *zuckeriz* srat. *cukara* (arab. *sokkar*) Kluge⁴ 400. — *cünder* (iz-*ú*-) zilj. ‚goba za prižiganje‘: srvn. *zunder* ‚Zunder‘. — *prüštof* (zilj. *prüštah*) Pl. II. 358: nv. **Brust-tuch* (Caf.) srvn. **brust-tuoch*; prim. bav. *Brustfleck*, nizonemško *Broostdook* (Hannover) Schmeller-Frommann I.² 368. — *úrbas* Pl. II. 730: šlesko-nem. *Fürbuß*, *Vorschuh* (Caf.): štaj. nem. *Fürfuß*, ‚Oberleder der Schuhe‘ razvoj: **borbus*, **burbus*, **vurbus*, **urbus*, **urbos* > *urbas* (Štrekelj Arch. XXVIII. 536); prim. tudi srvn. *vürvuof* ‚Socke‘, Lexer Tw⁶ 362. — *bümen* Pl. I. 67: bav. *frumm* (Caf.), srvn. *vrum*. — *tüstək* (zilj. *lüstək*), *lūštən* gor: srvn. *lustic*, *lustec*. — *tükast* Pl. II. 701 kor. gor. ‚tückisch‘: srvn. *tuckisch* *tückisch* Lexer Tw⁶ 274/75.

V osnovi je nem. *ē*: slov. *ē*: *hērtar* ogr.-slov. ‚pastir‘ Štrekelj LMS 1896, 147: srvn. *hertaere*, *hirtaere*, *hirte*, *Kuh-hirte* Lexer Tw⁶ 98, bav. *herter* Štrekelj ib., Schmeller-Frommann I.² 1160. — *kētdər* Pl. et. I. 394: stvn. *chēllāri*, srvn. *kēllaere*, *kēller* (iz poznolat. *cellarium*) Kluge⁴ 165. — *kvēdər* m. Pl. 493: nem. das *Queder* ‚eine Einfassung mit einem Saume‘, srvn. *querder*, bav. *quartier* (Caf.); srvn. *querder*, ‚Lockspeise, Köder, Flicklappen von Tuch oder Leder‘ Kluge⁴ 181 (Köder), prim. Schmeller-Frommann I.² 1396. — *lēbən*, stiški cel. rokapis 15. stol.: srvn. *lēben* n. — *lēgar* m. Pl. I. 506: srvn. *lēger* ‚Krankenlager‘, Štrekelj Arch. f. sl. Ph. XIV. 530. Lexer Tw⁶ 143. — *žēgen* m. Pl. II. 599: srvn. *sēgen* Lexer Tw⁶ 223. — *štētək* zilj. = *štatljiv* Pl. II. 643 *šketljiv* ib. 631: srvn. *stetec* ‚nicht von der Stelle zu bringen‘ Lexer Tw⁶ 248.

V osnovi je nem. *ō*: slov. *ō*: *kōttər* Pl. I. 427: srvn. *kolter*, *kulter*, it. *coltre* (Pl.), bav. *Kolter*, *Golter*, Schmeller-Frommann I.² 908—909. — *lōdn* obče: srvn. *lode* m. ‚grobes Wollenzeug‘, nv. *Loden* m. Lexer Tw⁶ 149. — *lōtər* Pl. I. 533: bav. *Lotter* (Levstik): prim. i srvn. *loter* ‚lockerer Mensch, Taugenichts‘ Lexer Tw⁶ 150, kor.-nem. *lotter* ‚Bösewicht, Spitzbube, Kerl‘, pa tudi šaljivo-zaničljivo ‚Geliebter‘

Lexer KW¹ 181. — *šlôsar* obče: srvn. *slozzer* iz stvn. **sloz-zârî*, nvn. *Schlosser*.

V osnovi je pozno srvn. in nvn. *â*: slov. *ô*: *lôðan* kor.: srvn. *lade, laden* m. ‚Brett, Kaufladen‘, nvn. *Laden* m. — *krôgān* obče: srvn. *krage* m. ‚Hals, Bekleidung des Halses, Halskragen‘, nvn. *Kragen* m. i. pd.

V osnovi je *ä, ě + r*: slov. *ř* (*ár*): *mřha* Pl. I. 611, *mārha* ogr. Pl. I. 551: stvn. *merihā, marha*, nvn. *Mähre*, Mik. (Et); prim. bav. *die Merhen, Merh, a* ‚das weibliche Pferd‘ b) (verächtlich) ‚Weibperson‘, Schmeller-Frommann I.³ 1650; podobno kor. *mërche, mërchen* f. ‚schlechtes Pferd, liederliche Weibsperson, Hure‘ Lexer KW¹ 190.

V osnovi je diftong *ei* (*aj*) oz. *ou* (*au*): slov. *áj, áu* (ker se je drugi del smatral za konzontant *j* oz. *v*): *cájhān* m. ‚čudo‘ Pl. I. 74 (Trubar): srvn. *zeichen*, nvn. *Zeichen*, kor. *Zächen*, tir. *Zaach‘n*, bav. *Zaachā* Schmeller-Frommann II.² 1075. — *kājžar* zilj. ‚cesar‘ (tudi lastno ime): srvn. *keiser*, nvn. *Kaiser*; kor.-nem. (lastno ime) *Käser*; dunajsko *Kasa‘-flaisch* ‚junges Schweinefleisch, besonders an den Rippen‘, bav. *Kaäso*~, Schmeller-Frommann I.³ 1300. — *môjstār* m. Pl. I. 598, očitvidno starejša izposojenka (shr. *mājstor*): srvn. *meister* (iz lat. *magister*), nvn. *Meister*, kor.-avstr. *Mastār*; bav. *Maästā*~, Schmeller-Frommann I. 1682—83. — *rāvbar* obče, last. *Ravbar*: srvn. *roubaere* nvn. *Räuber*; kor. *Raubər*. — Podobno tudi še *tájselj*: srvn. *dihsel*, nvn. *Deichsel*.

3. Glagoli.

básati, bâšem Pl. I. 13.: srvn. *vazzen* ‚fassen, zusammenpacken, aufladen‘ Lexer Tw.⁶ 313. — *cúfati, cúfam* gor. (pri *cufrati* Pl. I. 88): nvn. *zupfen* (še le nvn.) Kluge⁴ 401. — *cúkati, cūkām* Pl. I. 88: srvn. *zucken* ‚mit gewalt ziehen‘ Lexer Tw.⁶ 408. — *fěntati* ‚uničiti‘ Pl. I. 199, zilj. ‚zarubiti živino‘ (ne sme se primerjati kot Pl. dela, s *fendāti, fundati*, kar je iz ital.): srvn. *pfēnden*, ‚pfänden, auspfänden, einer Sache berauben‘ Lexer Tw.⁶ 186. — *gárbati, gárbām* Pl. I. 207 (ima *gārbatī*) ‚nabiti koga‘: srvn. *gerwen, garwen, gerben*, ‚gar machen, bereiten, gerben‘. — *kljúkati, kljúkām*, ‚trkati‘ Pl. I. 409 (ima *kljūkati*): srvn. *klucken, kloicken, klöcken*, ‚klopfen‘ Lexer Tw.⁶ 127; bav. *klucken* ‚anstoßen‘ *kloicken*

‚klopfen‘ Schmeller-Frommann I. 1324, 1325, kor. *kluck* ‚Schlag, Stoß‘, *klock'n* ‚klopfen‘ Lexer KW.¹ 161; 160. — *lēcati*, *lēcam se komu*, zilj. ‚gostiti koga o priliki godu‘: srvn. *letzen* ‚sich verabschieden, sich (beim Abschiede) gütlich tun, sich letzen, erholen, sich (beim Abschiede) freundlich erweisen, Lexer Tw.⁶ 145. — *rájtati* ‚misliti, računati‘ Pl. II. 372: srvn. *reiten* ‚zurüsten, rechnen‘ Lexer Tw.⁶ 195. — *špárati*, *špáram* Pl. II. 641: srvn. *sparn* ‚sparen‘. — *špíčiti*, *špíčim* Pl. II. 642: srvn. nvn. *spitzen*. — *špónati*, *špónan* (zilj.): nvn. *spannen*. — *věntati*, *věntam* Pl. II. 760: srvn. *wenden*, abwenden, wehren, hindern‘ Lexer Tw.⁶ 374, podobno Schmeller-Frommann II. 944, Štrekelj, Zur slawischen Lehnwörterkunde, Denkschr. d. k. Ak. d. W. phil.-hist. Kl. 50. Bd. III. Abh., str. 71. — *žěgnati*, *žěgnam* Pl. II. 955: srvn. *sěgenen*, nvn. *segnen*. — *žínjati*, *žínjam* Pl. II. 962: srvn. *sinnen*, šibki glag. (stvn. *sinjan*) ‚sinnen, denken‘ (treba ločiti od krepkega glagola *sinnen*, ki v novi nemščini še živi).

II. Nemški kratki zlog da v slovenščini z zaprtih zlogih in v mlajših izposojenkah naglas ^.

a) Osnove z zaprtim naglašnim zlogom (Valjavec, Glavne točke, Rad, 132., str. 149. sl.).

Samostalniki na -a (Valjavec, o. c., str. 149.): *âjda* Pl. I. 2: srvn. *heiden* ‚Heidekorn‘. — *ântlja* gor. (*antula* Pl. I. 5): prim. *ântvila*: stvn. *hantilla* Mikl. (Et.). — *bâkla* (zilj. *fäglä*) Pl. II. 10: srvn. *vackele*, *vackel*, stvn. *facchala*, Kluge⁴ 75. — *bârva* Pl. I. 13: srvn. *varwe* ‚Farbe‘, prim. češ. *barva*. — *cândra* f. Pl. I. 74, *câdra* f. Pl. I. 73, ‚Fetzen, Lappen‘: kor.-nem. *Zalder*, *Zader* (Pl. et.); prim. bav. *zadä* n. U. Donau, ‚niederhangen wie Haare, wie nicht recht befestigte Strümpfe etc.‘ Schmeller-Frommann II. 1166, Štrekelj, Arch. XXVIII. 510 (a prim. *cândar* isto Pl. I. 74). — *cûntra* (Pl. I. 88: *cûndra* zilj. *cûntra* ‚raztrganka‘ češ. *cundra*; prim. zgoraj *cûndar*: bav. *Zunder*, *Zundä*: wie hchd. sowohl aus Lumpen, als auch aus Baumschwamm oder aus faulem Buchenholz (mhd. *zunder*, ahd. *zuntar* m., aber öfter Fem. *zundra*, *zundira*, *zuntra*); Schmeller-Frommann II. 1133. — *gât re* zilj.

f. pl. (a *gátar* Pl. I. 208): srvn. *gater* n., kor.-bav. *Gatter* n.; podobno *kâvtre* Pl. I. 391, č. *katr*, *katry* iz iste nem. besede, Štrekelj Archiv fsl. Ph. XXVIII 516—17. — *hâtštre* (zilj. *hâtštre*) f. pl. (stč. *holstra*, *hulstra*): bav. *Halster*, kor.-nem. *Haschter*, nizozem. *halster*, Štrekelj Arch. XXVIII. 512—513. — *kâmba* f. Pl. I. 382, *kâmpa* ib. 384: srvn. *kambe*, *kamme* ‚Holz, das man dem Schweine um den Hals hängt, damit es nicht durch die Zäune geht‘ Lexer Tw⁶ 119, avstr. nem. *Kamp*. Mikl. (Et.). — *kângla* Pl. I. 385: srvn. *kane*, *kannel*, *kandel* Lexer Tw⁶ 119, bav. *Kandel* n. — *kîkla* (čîkta) f. Pl. I. 396: prim. *kikəlĵ*, (čîklĵ rož.). — *kîhra* f. Pl. I. 396: srvn. *kicher*, *Kichererbse*‘. — *kûgla* Pl. I. 484: srvn. *kugele*, *kugel* f. ‚Kugel‘. — *lâfra* f. Pl. I. 495. (zilj. *lārfa*): srvn. *larve* (lat. *larva*), *Larve*‘. — *lâmpa* f. Pl. I. 498: nvn. *Lampe*, srvn. *lampâde* (gr. *λαμπάς -άδος*), *lampe*. — *lênta* f. Pl. I. 508: srvn. *lende*, *lente* ‚Lände‘. — *lûknja* f. Pl. I. 536: stvn. *luccha*, srvn. *lucke*, *lücke* šibki f. bav.-kor. *Lucken* f. Schmeller-Frommann I. 1435, Lexer KW.¹ 181. — *mâtha* f. Pl. I. 545: stvn. *malaha*, *malha*, srvn. *malhe* f. Mik. (Et.). — *ôrgle* Pl. I. 847: stvn. *orgela*, srvn. *orgel* Kluge⁴ 253. — *pârna* f. Pl. II. 10 (*pârne* f. pl. zilj.): srvn. *barne*, *barn*, stvn. *barno* ‚Barn, Krippe, Heuraufe‘, kor.-nem. *Barn* Lexer KW.¹ 16; Kluge⁴ 19, Lexer Tw.⁶ 11 Štrekelj, Lj. Z. 1889, 228. — *pûkša* Pl. II. 363, *pûška* ib. 367.: srvn. *bukse*, stvn. *buhsa* Mikl. (Et.). — *râgla* f. (zilj. *râgta*), *râhla* f. Pl. II. 371: bav. *Rahen* ‚Art Stange‘ (Levstik), srvn. *rahe* f., bav. demin. *Rachel* (iz l. 1524), *Rächlein*, Schmeller-Frommann. prim. *râha*, *râja*, *râhnica* ‚Rahe‘ Pl. ib. (č. *ráhno*). — *šprîkla* (zilj. *šprîkta*) f. Pl. II. 643: kor.-nem. *Sprittel*, Štrekelj, LMS. 1896, 164. — *šprînzā*, *šprîncĵa* Pl. II. 643 ‚Sperber‘: nem. (dial.) *Sprinz* (Pl.); bav. *Sprinz*, *Sprincel* ‚Sperber‘, stvn. *sprinza* f., srvn. *sprince* f. demin. *sprînzelin*, *sprînzal*, Schmeller-Frommann II. 705. — *štâbla*, *štâfla*, *štapnja* f. Pl. II. 643: stvn. *stafful*, *stafal* f., srvn. *staffel* ‚Staffel, Stufe‘ Schmeller-Frommann II. 734. — *šrânga* f. Pl. II. 643: srvn. *schranke*, *schranne*, sednjeveško bav. *schränge* (to iz l. 1315 v pomenu ‚Gerichtsschranke‘), Schmeller-Frommann II. 608.

Moški samostalniki: (Valjavec, o. c., str. 151. sl.) *cûntrar* (zilj. *cûntrar*), prim. zgoraj *cûntra*. — *lûnek*, *-nka*, Pl. I. 537 (češko *lon*, *lun*, *lounek*): srvn. *lun* f., *lun-nagel*, *luner*, *lunse*, 'Achs-nagel'; nvn. *Lünne*, *Luner*, Mikl (Et.). Štrekelj Lj. Zv. 1889, 350. — *trûšar* Pl. II. 700: nem. *Truchses* kor.-nem. *Truxner* (Pl). — Izpeljanke: *gänk*, *gánka*; *gânkič*; *grîl*., *grîla*: *grîlec*, *grîlek* *grîlcək* Pl. I. 251; *krämp*, *krämpelj*: *krämpēž* Pl. I. 456; *pänt*, *pánta*: *pântec* Pl. II. 7. *škāf* *škāfa*: *škāfec*, *škāfek*, *škāfič*, *škāfcič*, *škāfar* Pl. II. 630; *škrät*, *škárta*: *škrâtec* Pl. II. 634: *škrīc*, *škrīca*: *škrīcar*, *škrīcman*, Pl. II. 635; *štānt*, *štánta*: *štāntnik* Pl. II. 643. *štrīk*, *štrika*: *štrīček* obče; *tōmf*, *tūmfa* (zilj.): *tūmfič* (iz *tūmfič*) i dr.

b) Mlajše izposojenke z nemškim kratkim vokalom.

Dokazivne vrednosti imajo samo take izposojenke, ki jim je naglašeni zlog odprt, ker bi drugače itak dobile dolgi potisnjeni naglas: *fūätər* zilj.: *Futter*, kor.-nem. *Fuoter* Lexer KW.¹ 106. — *gâsa* rož: *hâsa*, *Gasse*. — *grôla* *grôlca*, zilj. (Pl. ima *grôla*): kor.-nem. *gralle*, *grallile* Lexer KW.¹ 120. — *grîfəl*, rož. *hîfəl*, *Griffel*. — *îca* (*icək*) zilj., *hîca* rož. (Gutsm. 141): *Hitze*, *hitzig*. — *kâpa*: *Kappe*, kor.-nem. *kappe*. — *kâsa*: *Kasse*. — *lôla*, *lôlę*, *lôlęj* zilj. rož. 'bebec' (Pl. I. 529 ima *lôla*, *lôlak*): *Lälle* m. f. 'träger, schläfriger Mensch' Lexer KW.¹ 171. — *mâsa*: *Masse*. — *šlīte* f. pl. zilj. rož.: *Schlitten* m. — *gvîšan*: *gewiß* i. pod.

Pri pregledovanju te druge skupine zgledov se nam naravnost vsiljuje podobnost na eni strani razmerja nemških kratkih zlogov v izvirnikih naših izposojenk do današnjega slovenskega naglasa v istih izposojenkah, na drugi strani pa srbo-hrvaškega brzega naglasa do našega slovenskega v besedah s prvotno potegnjenim (indoevropsko 'gestoßen') naglasom:

1. stvn. *scäf*, *scäffes*: slov. *škāf*, *škāfa* = shr. *brät* *brāta*: slov. *brät*, *brāta*;
2. stvn. *lätta*: slov. *lāta* = shr. *kāša*: slov. *kāša*;
3. a) stvn. *väckala*: slov. *bākla* = shr. *dīple*: slov. *dīple*,

b) *škāf, škāfa* (stvn. *scāffes*): *škāfec* = *brāt, brāta* (shr. *brāta*): *brātec*.

Vso to skladnost moti le precejšnje število enozložnic z vokalom *e* in *o* (oz. *ā*) v osnovi. Mnogo teh enozložnic se ni pridružilo v slovenščini tipu *brāt, brāta* (shr. *brāta*), oz. *kmēt, kmēta* (shr. *kmēta*), ampak tipu *bōb, bōba*, r. *бобá*, č. *boba*, št. *bōba*. Kaj je temu krivo? Nemški naglas brez dvoma ne, ker ta je bil pri srvn. *stric strickes* pač enak kot pri srvn. *spēc spēckes*. Vzrok razliki mora biti kakovost vokala in s tem združena sila analogije. V kratkih enozložnicah se v nemščini *e* in *o* izgovarjata dosti bolj odprto in z manj napetimi govorili kot pa v neposlednjih zlogih iste osnove; razen tega pa je bil srvn. *ē* (etimološki *e*, oz. *i*) zelo širok glasnik v nasprotju z ozkim *e*, ki je nastal iz staronemškega *a* po i-jevskem preglasu (Umlaut). Tako je mogoče, da so se besede z *ē* v osnovi pridružile zgledu *klēn* (**klēn*), *klenā* (*klenā*), *bōb* (**bōb*), *bobā* (*bobā*) z odprtim *e* (*o*) in ne zgledom *kmēt kmēta* (sh. *kmēta*); za pridružitve k naglasni in sklanjatveni skupini sta bila namreč zmeraj bolj odločilna tožilnik in imenovalnik kot pa ostali skloni. O kvaliteti nemškega *ē* gl. W. Willmanns I.² § 197 str. 254 sl.).

Prav tako pa, kakor se je v starovisokonemščini izpremenil *i* (indg. *i* in *e*) v *ē* pred vokali *a, e, o* oz. *ó, ai, au* v naslednjem zlogu, razen če je bil vmes nazal (oz. *i* premenil, *ē* ostal, W. Willmanns I.² § 176—181. str. 229 sl.), tako se je izpremenil tudi germ. *u* (indevr. *u*) v *o* pred *a, e, o* oz. *ó, ai, au* v sledečem zlogu, če ni bilo vmes nazala + konsonanta. Zato je bil stvn. srvn. *o* bržkone prav tako visok glasnik kakor *ē*; to sledi za stvn. (srvn.) *o* tudi iz tega, da je slovenščina pozneje enozložnice s poznosrednjevisokonemškim *ā*-jem, ki je odgovarjal približno stvn. (srvn.) *ō*, preprosto pridružila zgledom s slov. *o* in srvn. *ō*: *bōh bōha, žōk, žōka*.

Vendar pa bi bile te izjeme zmožne, da omajejo dokazivno vrednost sorazmerja, češ kratkih enozložnic slovenščina sploh ni mogla dati drugam kot k naglasnemu tipu *brāt brāta* ali pa k skupini *bōb bōba*; ker se je zgodilo oboje,

se iz dela zgledov za tip *brāt brāta* (shr. *brāta*) ne more nič sklepati, zlasti ker se n. pr. nem. *bānt bāndes* radi kratkega vokala ni mogel pridružiti zgledom kakor *kōt kōta*, *hrast hrāsta*. Ta ugovor je popolnoma pravilen in bi izpodbil dokazivno vrednost prve skupine zgledov docela, ko bi ta ne dobila opore v drugi in prav tako v tretji skupini (*lätta: lāta* in *väckala: bākla*).

Skladnost vseh treh sorazmerij, ki smo jih zgoraj navedli, je kljub majhni skupini izjem tako velika, da pač ni mogla nastati slučajno. Ker je v prvi polovici sorazmerij razmerje med prednjim in zadnjim členom nastalo po razvoju — drugi člen se je razvil od prvega — mora veljati to tudi za drugo polovico sorazmerja; z drugimi besedami: kakor se je razvil naglas *lāta* iz naglasa *lāta* (stvn. *latta* srvn. *latte*), tako je moral tudi naglas *bāba* nastati iz naglasa *bāba*, drugače tudi iz *lāta* ne bi bila nastala *lāta*; ko bi bila namreč slovenščina naglaševala že od nekaj *bāba*, *krāva*, *brāta*, bi še danes naglaševali *lāta* in *štāla*, k večjemu še *lāta* in *štāla*, ker bi ne bilo povoda, prav tem izposojenkam izpreminjati intonacijo.

Zato mislim, da na drugo v začetku zastavljeno vprašanje mirno lahko odgovorimo:

Slovenski dolgi potegnjeni naglas za prvotni potegnjeni (indoev. poussé, gestoßen) naglas (r. *kopósa*, str. *krāva*, slov. *krāva*) ni ostanek iz pradednine, ampak se je razvil na novo iz kratkega potisnjenega naglasa, kakršnega ima srbohrvaščina (brzi naglas) in ž njo tudi vzhodna štajerska narečja s prekmurščino. Prehod je tvoril najbrže naglas *krāva*.

Preden pristopimo k odgovoru na zadnje vprašanje, kdaj se je prehod od " na ´ izvršil, je treba, da si izposojenke iz drugega oddelka razprave ogledamo glede njihove starosti.

K najstarejšim izposojenkam moramo prištevati zglede: *škāf škāfa*, *škrāt škrāta*, *škrīc škrīca*, *škōf škōfa*, ker s svojim *šk* dokazujejo svoj izvor iz starovisokonemščine. Stvn. *sk* se je namreč približno v 11. stol. začel izpreminjati v *sh* in

se v teku 12. stoletja izpremenil v š⁶. Te besede so se torej sprejele v slovenščino najpozneje v 11. stoletju; za š⁶ *kofa* vsaj pa je verjetno, da se je sprejel že v konec 8. ali v začetku 9. stoletja hkrati s „*pâpežem*“, ki je že v konec 9. stoletja prešel v najstarejšo staroslovensko književnost.

Ker so se vse te besede pridružile skupini *brāt* **brāta*, ne pa skupini *bōg bogā* (prv. *bōg bōga*) *mōst mostū* (prv. **mōst mōsta*); *mēd medū* (prv. *mēd mēdu*),⁷ dokazuje, da je bilo v 8./9. stoletju podaljšanje prvotno kratkega potisnjenega naglasa že dovršeno in tudi po analogiji ni več delovalo⁸; prav tako je moralo biti tudi premikanje prvotno potisnjenega naglasa na naslednji zlog že dovršeno, a je delovalo, kakor smo zgoraj videli, še nekoliko po analogiji, a le v enozložnih besedah z dolгим potisnjenim naglasom na osnovi, drugače ne več. Verjetno je tudi, da se je tačas izpremenil tudi prvotni naglas **brāt* v *brāt*, dasi to ni povsem gotovo; zgledi *škōf*, *škrāt* so lahko ostali dotlej neizpremenjeni, da jim je sledil naglasni tip *brāt*.⁹ Za prehod tipa **krāva*, **brāta* v *krāva*, *brāta* pa se more reči še manj gotovega; gotovo je samo toliko, da se je tip **krāva* izpremenil v *krāva* (po posredovanju **krāva*, Vondrák, Vgl. slav. Gramm. I. 225) precej časa prej, preden se je naglasni tip **dušā* > **dušā* izpremenil v *dúša*.

Z večjo verjetnostjo lahko določimo čas prehoda od naglasa **brāt* v *brāta*, *krāva* v *krāva*.

Med zgledi, naštetimi spredaj, se nahaja tudi dokaj takih, ki so brez dvoma razmeroma mladi.

Najprej so to tisti zgledi, v katerih odgovarja nemškemu končnemu *l* srednji *l* ali mehki *lj*, prav tako tisti, v katerih za nemški *l* pred *a*, *o*, *u* v koroških in gorenjskih narečjih govori srednji *l* in ne *t* (*u*). Sklepali bi lahko, da so se te besede sprejele šele potem, ko je v koroščini in gorenjšini *t* že prešel v *g*, t. j. za koroščino najzgodneje na koncu 16. stoletja (koroška *mavha* v Dalmatinu). Vendar bi bilo tako sklepanje prenačljeno.

V ziliščini in rožanščini na Koroškem se govori namreč *cīla*, *īlati*, *špīla*, *zašpīlati* za srvn. *zīle*, *īlen*, *spīl*, *spīlen*;

srvn. *i* pa se je začel izpreminjati v bavarščini in avstrijsčini že v teku 12. stoletja v *ei*, kar se je v konec 12. ali v začetku 13. uveljavilo v govoru, proti koncu 13. stoletja tudi v pisavi; te besede so izposojene torej najpozneje v 12. stoletju, in vendar *l* mesto pričakovanega *t*; vzrok temu pojavu je predhodni *t*. Isto bo veljalo seveda tudi za kratki *i*; besede kakor *cīlj*, *grīl*, *špīl*, *štīl*, *žīlj* so lahko izposojene že v 12. stoletju, lahko seveda tudi pozneje. Ta pojav nas je opozoril na to, da tudi za druge zglede kakor *cūcelj*, *glājža*, *lāfra*, *lāmpa*, *lōdan*, *lōden*, *šlōser*, *krámpelj*, *lúštān* i. dr. pod. ne smemo nujno misliti na čas po drugi polovici 16. stoletja. Verjetneje bo, če rečemo: te in podobne besede so se sprejele, ko se je bil slov. *t* že toliko približal *u*-ju in se je hkrati *lj* toliko približal srednjemu *l-u*, da se je nemški *l* v novo sprejetih nemških besedah naslonil na slov. *lj* (izpremenjen morda že v srednji). To se je lahko zgodilo že sto in več let pred prehodom *t* v *u*. Ker se je ta izvršil na Goriškem sigurno pred l. 1550., na Koroškem pred l. 1584. (morda v 1. polovici 16. stoletja), bi smeli staviti „*terminium post quem*“ približno ob prehodu od 14. do 15. stoletja; stiški in celovski rokopis pišeta za topljeni naš *l* tudi pred vokali *a*, *o*, *u* samo *l*: *wola* (cel, rok), *oblubil*, *obluby*, *oblubio*, *tubiga*, *ludy*, *nay wulle*, *blīniga* (v stiš. rok.¹⁰).

Nič posebnega nam ne poreko zgledi s slov. *o* za srvn. *ā*, poznosrvn. in nvn. kratki *ā* (Lexer v KW ga piše *ā*), ker se ta prehod opaža že v 13. stoletju za dolgi *ā* > *ā*, nekaj pozneje tudi za *ā*. Važnejša pa sta zglada *māsaka* in *žátlaka*; prva beseda je sestavljena iz srvn. glagola *meizen* ‚hauen‘, oz. srvn. samostalnika *meiz* ‚Holzschlag‘ in srvn. *hacke*; druga iz srvn. *scheite* ‚Holzspan‘ (ne zamenjaj z nvn. *Scheit*, srvn. *schīt*) in srvn. *hacke*: prva beseda znači torej drvarsko sekiro, druga pa tesarsko sekiro. Besedi pa se nista sprejeli v srednjevisokonemški obliki, ampak v novovisokonemški „*Maß-hacke*“ in „*Schattel-hacke*“; srvn. *ei* (*e + i*) se je izpreminjal paralelno s srvn. *i*, in sicer tako, da se je izpremenil v 13. stol., ko se je glasil srvn. *i* > *ei*, vsaj v *āi* do začetka 16. stol., ko se je *i* izpremenil v *ai*, pa v *aā* (bavarsko) oz. *ā* (koroško), pozneje celo v *oa* (koroško

štajersko). S tem bi se pomaknil rok „post quem“ približno okoli l. 1500.

Prav v 16. stoletje pa ga pomaknejo sledeči zgledi:
 1. *lũmp* n. beseda *Lump* je šele novovisokonemška in je prav za prav metonimična; istovetna je z besedo *Lumpen* ‚cunja‘, ki se je pojavila v obliki *lumpe* v pozni srednjevisokonemščini; beseda je izposojena od nizozemščine (Klu^{ge} 217). 2. *trõmf* (*trũmf*); tudi ta beseda je šele novovisokonemška, izposojena iz francoščine *triomphe*. 3. *děža* beseda *Dese*, *Döse* je šele novovisokonemška, staro- in srednjevisokonemščina pozna samo *deismo* in *deisme* kot ‚Sauerteig, Hefe‘ (Lex^{er} HW I. 416) in ne **deste* ne **dese* v pomenu ‚lesene posode‘ ali pod. (Sch^{meller}-Fr^{ommann} I. 550).

Iz teh ne številnih zgledov — pridružuje se jim še nekoliko dvomljivi *cũfati* iz novovisokonemškega *zupfen* (starejša nvn. oblika je še *zopfen* Kl^{uge} 401), ker je prvotni naglas morda *cufáti*, in *pũnt*, *pũnta*, ki je dobil glavni pomen šele v začetku 16. soletja, a ga rabi Trubar tudi v starejšem srvn. pomenu ‚Bündnis‘ — bi mogli sklepati, da se prehod od naglaševanja *bāba* k naglaševanju *bába* v 16. stoletju ali še ni začel ali pa da je bil še v teku. S tem bi se nam kazal ta glasoslovni proces kot nekaj razmeroma še prav mladega in skoro bi mogli pritegniti Dielsu, ki je iskal sledove starega naglaševanja celo še pri o. Rogeriju iz 18. stoletja.

Vendar pa mislim, da bi bilo to prenagljeno. Glasoslovna oblika enozložnic z *i* in *u* v osnovi, ki kaže v im. tož. ednine, t. j. v enozložnih oblikah redukcijo vokala v polglasnik (*bāk*: *bik*; *dām*: *đim*; *krāh*: *krüh*) v večzložnih oblikah pa ne, kaže, da kratki potisnjeni naglas ni varoval vokala pred redukcijo, ampak samo dolgi. Ker pa se naglašeni vokal v večzložnih oblikah ni reduciral, kaže to, da se je kratki potisnjeni naglas prej izpremenil v dolgega, potegnjenega, preden se je pričela novejša redukcija vokalov, ki se pojavlja v večjem obsegu na Kranjskem že v 17. stoletju, na Koroškem (mavha iz maliha) pa že v šestnajstem. Prehod kratkega potisnjenega naglasa je moral

biti torej že pred 17. (na Koroškem pred drugo polovico 16. stoletja) dovršen, dasi je pozneje deloval še (pri novoizposojenih besedah n. pr. *lūmp* ne *lāmp*) po analogiji. Kot domnevo naj izrečem mnenje, da je prav ta nova, globoka izprememba skoro vse slovenske akcentuacije, zlasti sile, s katero so se izgovarjali odtlej naglašeni zlogi, vzrok in pogoj za sledečo ji vokalno redukcijo. To se vidi tudi iz tega, da so slovenska narečja s starim naglaševanjem (˘) reducirala vokale mnogo manj od narečij z novim naglaševanjem.

Jasno pa je, da se tako temeljita prememba slovenskega naglaševanja ni mogla izvršiti v kratkem času, najbrže niti ne v teku enega stoletja. Najprej se je moral naglas ˘ pač izpremeniti zopet v ˙ in potem šele v ˘, kar je zahtevalo časa. Iz vsega tega bi sledil sledeči odgovor na 3. vprašanje:

Prehod od starejšega naglaševanja s kratkim potisnjenim naglasom (m. prvotnega dolgega potegnjenega) k novemu naglaševanju z dolgim potegnjenim naglasom je bil v narečjih, v katerih so se izposojenke sprejemale, v 16. stoletju že dovršen, a je še deloval po analogiji (v novosprejetih izposojenkah) in bržkone še nekaj časa dalje.

V slučajih *bitka*, *dīmka* pa se je podaljšanje iz *bitka*, *dīmka* i. p. moralo izvršiti že v 12. stoletju. To sklepam iz srvn. tujke *gīselitze*, *gīslitz* f. m., ohranjene med drugim v noveli v verzih Wernherja Gartenacreja „Meier Helmprecht“ iz 13. stol. Beseda se je ohranila kot tujka v nem. narečju na Koroškem in Tirolskem kot „*geislaz*, *geisliz* m., *geislazn* f.“, „eine Speise aus Hafermehl“; Lexer KW¹, 112, Schöpf Tirol. Idiotikon, Innsbruck, 1866, 183; gl. Lexer Hw I. 1023. Srvn. *gīslitze* in tir. kor. *ei* kažejo, da je bil naglas v slov. *kislica* dolg; češka *kyselice* ima kratek *y* (prim. tudi F. Bartoš, Dialeklický slovník moravský I. 174); dolgi naglas kaže torej na naš potisnjeni naglas. Na Koroškem in Gorenjskem se govori res *kīslica* (*čīslica*), dasi v drugem pomenu; Plet., I. 398, ima naglas *kiselica*, kar se tudi govori. Ker se v 12./13. stoletju slovenski še ni nagla-

ševalo kráva, ampak kráva, ne kisel, ampak kisel, se more dolžina nanašati samo na dolgi potisnjeni naglas, torej kislīca. Potemtakem bi se bil $\sim$ v zaprtih zlogih prej podaljšal v $\hat{\sim}$ nego $\sim$ v odprtih v $\sim$.

Naloga bodočnosti je, da te sklepe, napravljene na še ne popolnem gradivu, izpopolni in, kolikor bo treba, popravi.

Résumé: Gegenstand der Untersuchung ist vorerst die Weiterentwicklung des Akzentes in den deutschen Lehnwörtern im Slowenischen. Es werden folgende Entwicklungsreihen festgestellt:

A. Deutsche lange betonte Silben erhalten in Slowenischen den langen fallenden Ton $\sim$: mhd. *līm*: sl. *līm*; ahd. *wīsa*: sl. *vīža*.

B. Deutsche kurze betonte Silben haben in Slowenischen: I. a) in einsilbigen Wortformen den kurzen fallenden Akzent $\sim$ (ahd. *scāf*: sl. *škāf*), b) in mehrsilbigen Wortformen meist mit offener Silbe den langen steigenden Akzent (ahd. *scaffes*: sl. *škāfa*, ahd. *nunna*: sl. *nūna*), II. in mehrsilbigen Worten mit geschlossener Silbe meist den langen fallenden Akzent: ahd. *faccala*: sl. *bākla*; ebenso in neueren Entlehnungen ohne Rücksicht auf Länge oder Kurze des deutschen Akzentes: nhd. *Hitze*: sl. *(h)ica*.

Unter Berücksichtigung der Zeit der Entlehnung, soweit sie festzustellen ist, wird die Frage aufgeworfen, welche Akzentveränderungen der slowenischen Sprache sich in der Betonungsentwicklung der Lehnwörter aus dem Deutschen erkennen lassen und wann sie sich abgespielt haben.

Im Besonderen lauten die Fragen:

1. Hatte zur Zeit, als die ältesten Lehnwörter aus dem Deutschen ins Slowenische gelangten, das Gesetz von der Akzentverschiebung der ursprünglich fallenden (geschleiften) Betonung (skr. *stāna*: sl. *stanū*; skl. *plāmēn*: sl. *plamēn*) noch Geltung?

2. Ist der lange steigende Akzent für urslavische steigende (gestoßene) Betonung (r. *kopóba*: sl. *kráva*) ursprünglich oder hat er sich erst neuerdings wieder entwickelt aus kurzem fallendem Akzent, wie er im Serbokroatischen und den nordöstlichen slowenischen Dialekten herrscht (skr. *kráva*, nordostslov. *kráva*)?

3. Wenn das zweite der Fall ist, wann hat der Übergang stattgefunden?

Die Antwort lautet:

1. Akzentverschiebung in einsilbigen ursprünglich fallend betonten Worten (*stân*, *stanû*) ist in der althochdeutschen Entlehnungsperiode (vom 8.—11. Jahrhundert) nur noch vereinzelt wirksam, wahrscheinlich durch Analogiewirkung (ahd. *drât*, -es: sl. *drât*, *dratû*; ahd. *mâl*, -es: sl. *mâl*, *malû*, *malá*; ahd. *trâm*, -es: sl. *trâm*, *tramû*); in mehrsilbigen Worten wirkte sie nicht mehr.

2. Aus den Gleichungen: 1. ahd. *scäff*, *scäffes*: sl. *škāf*, *skāfa* = skr. *brāt*, *brāta*: sl. *brāt*, *brāta*; 2. ahd. *nünna*: sl. *nūna* = skr. *kāša*: sl. *kāša*; 3. a) ahd. *väckala*: sl. *bākla* = skr. *dīple*: sl. *dīple*; b) *škāf*, *skāfa*: *škāfec* = *brāt*, *brāta*: *brātec*, folgt die Antwort:

Der lange steigende Akzent für urslavische gestoßene Betonung ist nicht uralt, sondern hat sich erst neuerdings aus kürzerem fallendem Akzent wieder entwickelt.

3. (Die Zeit des Übergangs der urslavischen gestoßenen [steigenden] Betonung zur kurzen fallenden [*brāt*, *brāta* zu *brāt*, *brāta*] ist aus den Lehnwörtern nicht zu ersehen; sie läßt sich aber auf spekulativem Wege relativ fixieren. Der Übergang fällt in die Zeit, als die Akzentverschiebung *bōgv*, *bōga* zu *bōgv*, *bogā* schon durchgeführt war [Vondrák, Vgl. sl. Gr., I., 231.] und bevor die Entwicklung *hrāstī* zu *hrāst* einsetzte, also wohl vor dem Schwunde des Halbvokals am Wortende, der Ende des 9., Anfang des 10. Jahrhunderts eintrat).

Der neuerliche Übergang vom kurzen fallenden Akzent zum langen steigenden war im 16. Jahrhundert im Großen und Ganzen abgeschlossen, wirkte aber durch Systemzwang noch längere Zeit weiter.

Die Dehnung des kurzen fallenden Akzentes zu langem fallenden (*brāt: brātec*), die unter bestimmten Bedingungen (meist in geschlossenen Silben) stattfand, ist wahrscheinlich schon vor den 13. Jahrhundert durchgeführt, was das mhd., tirolisch-kärntnerische Lehnwort aus dem Slowenischen mhd. *giselitze*, tir. *geislaz*, kärnt. *geisliz*: slov. *kīslica* aus *kīslica* wahrscheinlich macht.

Opombe.

¹ Omejujem se v tej razpravi na slovenske izposojenke neglede na starejše bolj splošno slovanske.

² O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi. Iz novomeškega gimnazijskega izvestja l. 1870. P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi l. str. 13.

³ „Prinos k naglasu v (novo)slovenskom jeziku“ v Radu jsl. akad. od l. 1878. sled., naposled pregledno v razpravi „Glavne točke o naglasu književne slovenštine“ v Radu jsl. akad., 132, str. 116—213.

⁴ Besede z *ĕ* so morda še celo starejše od besed z *i*; mogoče so se vzele že iz najstarejše stvn. (zapadnogerm.), ker je bil stvn. *i* prvotno bržkone zelo odprt glas (srl. *sĕta*, *crĕta*: stvn. *sida*, *krida*).

⁵ Razložiti bi se mogel *ĕv* tudi iz stvn. *iuw* tako, da je dal stvn. *i* (odprt) sl. *ĕ*, *uw* pa *v* (prim. prejšnjo opomnjo).

⁶ V 12. stoletju se piše mesto *sc* (*sk*) pogosteje *s*, kar znači en sam glas *ś* in nadomešča torej *š* (prim. pravopis brižinskih spomenikov; ta stvn. pravopis po češkem posredovanju tudi v stiškem rokopisu) gl. W. Wilmanns I.² § 57, zlasti na str. 76.

⁷ Edina znana mi izjema je pri slov. zilj. *zŭfti* iz *z lŭfti* „takoj“.

⁸ Jasno je, da se je moral *bog*, *most* prej podaljšati v *bōg*, *mōst*, preden se je mogel **brāt* izpremeniti v *brāt*, prv. *sklĕp* v *sklĕp*, drugače bi morali imeti *bog*, *most*, *brat* in *sklep* enako usodo. Prim. tudi Vondrak Vgl. slav. Gramm. I. 231.

⁹ Nekaj verjetnosti je, da se je ta prehod izvršil preden je odpadel v slovenščini končni polglasnik (kar se je moralo zgoditi proti koncu 9. ali v začetku 10. stoletja, vsekako preden so bili spisani v 10. stol. brižinski spomeniki). Kajti tačas je moral prestopiti končni naglas v naglasnem tipu *hrastĕ*, *bobĕ* na prejšnji, zlog *hrást*, *bòb* in bi kljub ostalim sklonom *hrastá*, *bobá* lahko nastale večje zmešnjave v naglaševanju, nego se kažejo v resnici.

¹⁰ V stiškem rokopisu se označuje z *-ye*, *-yo* samo nekdanji *-ije*, *-ijo*, *vefelye*, *misaŷo*.